

Småbarns delaktighet inom familjearbetets hembesök

Koskinen Jennica

Lehtinen Venla

Söderström Johanna

Urbonaite Ema

Westergård Dana

Examensarbete för Socionom (YH)-examen

Utbildning till socionom

Åbo, 2022

EXAMENSARBETE

Författare: Jennica Koskinen, Venla Lehtinen, Johanna Söderström, Ema Urbonaite, Dana Westergård

Utbildning och ort: Utbildning till socionom, Åbo

Titel: Småbarns delaktighet inom familjearbetets hembesök

Datum: 26.4.2022 Sidantal: 51

Bilagor: 1

Abstrakt

Examensarbetet ingick i projektet Involvera mera – delaktighetsfrämjande praxis i social- och hälsovård och gjordes i samarbete med Pargas Stad. Syftet med arbetet var att göra en undersökning av hur småbarns delaktighet kan stärkas i familjearbetets hembesök. Med småbarn avsågs barn i åldern 0–5 år. Arbetet har gjorts som en modifierad litteraturoversikt, med målet att skapa en produkt för professionella inom barnskyddet. Produkten är ett informationsmaterial för delaktighetsfrämjande hembesök. Frågeställningarna för arbetet var: Hur ser delaktigheten för småbarn inom familjearbetet ut idag? Hur kan småbarns ställning stärkas i ett system som är baserat på ojämlik maktfördelning? Vilka metoder för delaktighet finns tillgängliga idag?

Centrala teman som behandlas i examensarbetet är delaktighet, familjearbete och hembesök. Inom temat delaktighet behandlas även småbarns delaktighet, modeller och metoder för delaktighet samt olika utmaningar som kan påverka förverkligandet av småbarns delaktighet. Temat familjearbete tar upp olika centrala principer och arbetet i både teori och praktik. Hembesöket beskrivs som en viktig del av familjearbetet och inom temat tas det upp olika forskningar angående hembesök.

Den teoretiska referensramen är sammanställd av olika vetenskapliga källor samt övrig litteratur. Med den teoretiska referensramen som grund har ett informationsmaterial utvecklats. Informationsmaterialet ”Småbarns delaktighet inom familjearbete” riktar sig till professionella inom familjearbetet. Syftet med denna produkt är att stärka småbarns delaktighet inom familjearbetets hembesök. Materialet innehåller information om småbarns delaktighet, barnperspektiv och barns perspektiv som förhållningssätt, modeller och metoder för delaktighet, utmaningar för barns delaktighet och slutligen vad professionella kunde tänka på för att främja barns delaktighet.

Språk: svenska

Nyckelord: delaktighet, familjearbete, hembesök, småbarn, barn

OPINNÄYTETYÖ

Tekijät: Jennica Koskinen, Venla Lehtinen, Johanna Söderström, Ema Urbonaite, Dana Westergård
Koulutus ja paikkakunta: Utbildning till socionom, Turku

Nimike: Pienten lasten osallisuus perhetyön kotikäynneillä

Päivämäärä: 26.04.2022 Sivumäärä: 51

Liitteet: 1

Tiivistelmä

Opinnäytetyö oli osana projektia Involvera mera – delaktighetsfrämjande praxis i social och hälsovård (Fi. Osallisuutta edistävä käytäntö sosiaali- ja terveydenhuollossa) ja tehtiin yhteistyössä Paraisten kaupungin kanssa. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tehdä selvitys, kuinka vahvistaa pienten lasten osallisuutta perhetyön kotikäynneillä. Tässä työssä tarkoitettiin pienillä lapsilla, lapsia 0–5 vuoden iässä. Tämä opinnäytetyö tehtiin modifioituna kirjallisuuskatsauksena, tavoitteena kehittää tuote lastensuojelun ammattilaisille. Tuote on informaatiomateriaali osallisuuden edistämiseksi kotikäynneillä. Tutkimuskysymykset olivat: Miltä pienten lasten osallisuus näyttää perhetyössä tänään? Kuinka pienten lasten asemaa voi vahvistaa epätasa-arvoisen vallanjaon järjestelmässä? Mitä osallisuuden menetelmiä on olemassa tänään?

Keskeiset teemat tälle opinnäytetyölle ovat osallisuus, perhetyö ja kotikäynnit. Osallisuus teeman sisällä käsitellään myös pienten lasten osallisuutta, menetelmiä ja malleja osallisuudelle sekä eri haasteita pienten lasten osallisuuden toteuttamiselle. Perhetyö teemassa esille tuodaan keskeiset periaatteet perhetyössä sekä työ teoriassa ja käytännössä. Kotikäyntejä kuvataan tärkeänä osana perhetyötä ja teeman sisällä otetaan esille eri tutkimuksia kotikäynneistä.

Teoreettinen viitekehys on luotu eri tieteellisistä lähteistä sekä muusta kirjallisuudesta. Teoreettisen viitekehysten pohjalta on luotu informaatiomateriaali. Informaatiomateriaali ”Pienten lasten osallisuus perhetyössä” suuntautuu perhetyössä työskenteleville ammattilaisille. Tämän tuotteen tarkoituksena on vahvistaa pienten lasten osallisuutta perhetyön kotikäynneillä. Materiaali sisältää tietoa pienten lasten osallisuudesta tiedosta, lapsinäkemyksestä ja lapsen omasta näkemyksestä käytäntönä, osallisuuden menetelmistä, malleista ja haasteista sekä lopuksi tietoa siitä, mitä ammattilaisten on hyvä pitää mielessä lasten osallisuuden edistämiseksi.

Kieli: ruotsi

Avainsanat: osallisuus, perhetyö, kotikäynti, pienet lapset, lapsi

BACHELOR'S THESIS

Author: Jennica Koskinen, Venla Lehtinen, Johanna Söderström, Ema Urbonaite, Dana Westergård
Degree Programme: Degree Programme in Social Services, Turku

Title: Young Children's Participation in Home Visits of Family Work

Date 26.4.2022 Number of pages 51

Appendices 1

Abstract

This Bachelor's thesis was part of the project Involvera mera – delaktighetsfrämjande praxis i social- och hälsovård (Eng. Participation-promoting practice in social and health care) and was written in collaboration with the City of Pargas. The purpose of the thesis was to make research about how young children's participation can be strengthened in the home visits of family work. Young children refer to children at the age of 0-5. The thesis was made as a modified literature study, with the goal of creating a product for professionals in child protection services. The product is information material for participation-promoting home visits. The issues of the thesis were: How does young children's participation look within family work today? How can the position of young children be strengthened in a system that is based on unequal distribution of power? What methods of participation are available today?

Central themes that are addressed in the thesis are participation, family work and home visits. Within the theme participation are small children's participation, models, and methods of participation as well as various challenges, that may affect the implementation of young children's participation addressed. The theme family work addresses different central principles and the work in theory and practice. The home visit is described as an important part of family work and within the theme, different research about home visits are addressed.

The theoretical frame of reference is compiled from various scientific sources and other literature. Based on the theoretical frame of reference information material has been developed. The information material "Young Children's Participation in Family Work" is aimed at professionals in family work. The purpose of this product is to strengthen young children's participation in the home visits of family work. The material contains information about young children's participation, child perspective and children's perspectives as approach, models and methods of participation, challenges for children's participation and finally what professionals could think about when promoting children's participation.

Language: Swedish

Key words: participation, family work, home visit, young children, children

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
2	Metod.....	2
2.1	Tillförlitlighet och etiska frågeställningar.....	3
2.2	Litteraturöversikt.....	4
3	Delaktighet.....	5
3.1	Definition.....	6
3.2	Barns och småbarns delaktighet.....	8
3.3	Modeller och metoder för delaktighet.....	12
3.4	Utmaningar.....	17
3.5	Maktrelationer mellan barn och vuxna.....	20
3.6	Utvecklingsbehov.....	24
4	Familjearbete.....	25
4.1	Arbetet i teori och praktik.....	26
4.2	Centrala principer.....	28
4.2.1	Klientorienterat familjearbete.....	28
4.2.2	Familjeorienterat familjearbete.....	30
4.2.3	Barnorienterat familjearbete.....	31
4.3	Hembesök.....	32
4.4	Bemötande.....	39
4.4.1	Att bemöta familjen.....	40
4.4.2	Att bemöta barn.....	43
5	Informationsmaterial som produkt.....	44
5.1	Arbetsprocess.....	45
5.2	Resultat och analys.....	46
6	Sammanfattande diskussion.....	49
	Källförteckning.....	52

Bilaga

Informationsmaterial

1 Inledning

Delaktighet är en grundläggande mänsklig rättighet men själva begreppet har många definitioner och kan även talas om med hjälp av olika synonymer. Begreppet delaktighet kan definieras som att individen har möjlighet att påverka beslut som är viktiga för en själv och möjligheten till att uttrycka sig men begreppet kan även ses ur olika perspektiv beroende på samhälls-, individ-, politisk nivå. (Stenvall, 2020, ss. 13,20; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2020). Delaktighet är ett väldigt omtalat och diskuterat ämne. Även om det är omtalat och mycket forskning har gjorts, finns det fortfarande brister inom ämnet. (Sanders & Mace, 2006).

Enligt 5 § i Barnskyddslagen ska barn få ta del av information och möjlighet att framföra sina åsikter i ärendet i förhållande till sin ålder och utvecklingsnivå (Barnskyddslagen 417/2007). Ett barns delaktighet handlar om hur han eller hon kan vara med och definiera, genomföra och utvärdera arbetet som görs för att skydda de egna intressena. Möjligheten att vara delaktig i att hantera frågor i samhällen som är viktiga för en själv är avgörande för utvecklingen av den mänskliga identiteten. Detta är en av de grundläggande förutsättningarna för tillväxt och utveckling. Möjligheten till delaktighet lär människan att vara och leva tillsammans. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2021).

Med småbarn i detta examensarbete avses barn i åldern 0–5 år. Avgränsningen till denna åldersram har gjorts på basen av skribenternas behörighetsgivande studier inom småbarnspedagogik. Examensarbetsprojektet Involvera mera - delaktighetsfrämjande praxis i social- och hälsovård förverkligas i samarbete med Pargas stad. På grund av att delaktighetsbegreppet och familjearbete är så brett, har en ytterlig avgränsning gjorts att fokusera på småbarns delaktighet inom familjearbetets hembesök och på familjearbete som öppenvård inom barnskyddet.

Utmaningar som finns gällande förverkligandet av småbarns delaktighet är barnens sårbarhet, barnens kompetens att ta del av information, osamarbetsvilliga vårdnadshavare, tidsbegränsningar och en ojämlik maktfördelning (Sanders & Mace, 2006; Toros & Falch-Eriksen, 2020; Åhl, Karlsson, & Ingeström, 2021; Åkerström Kördel & Brunnberg, 2017). Ännu en utmaning för barns delaktighet är de professionellas bristande självförtroende, vägledning och färdigheter. Barnen ligger även i underläge i de situationer där de professionella tillhandahar dessa punkter eftersom barnen saknar möjligheten att skaffa sig

de färdigheter, erfarenheter och resurser som krävs för att delta på ett meningsfullt sätt. (Sanders & Mace, 2006).

Familjearbete är ett samhälleligt socialt arbete vars mål är att lösa olika problem och stöda familjer i svåra livssituationer. Stödinsatser som hör till familjearbete kan vara kartläggande hembesök, utredning av stödbehov, tidigt ingripande, identifiering av familjens egna resurser och stärkandet av familjens nätverk av stöd. Centrala principer inom familjearbete är att arbetet utförs familje-, klient- och barnorienterat. Familjearbete är en stödinsats inom barnskyddet till vilket även hör hembesök som tillsammans med småbarns delaktighet är centralt för detta examensarbete. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, & Virolainen, 2012, ss. 12-18). Hembesök är en viktig del av familjearbetsprocessen (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2021). Under besök i familjernas hem kan familjearbetaren få en insikt i familjens dagliga liv och en bättre förståelse för familjens situation samt stödbehov. Genom hembesök utreder familjearbetaren barnets samt hela familjens behov. Vardagliga sysslor utreds genom observation och samtal om rutiner, växelverkan bland familjemedlemmarna samt eventuella bekymmer som familjen upplever. (Kanninen, Sigfrids, & Backman, 2009).

Syftet med examensarbetet är att göra en undersökning av hur småbarns delaktighet kan stärkas i familjearbetets hembesök. Frågeställningar för arbetet är: Hur ser delaktigheten för småbarn inom familjearbete ut idag? Hur kan småbarns ställning stärkas i ett system som är baserat på ojämlik maktfördelning? Vilka metoder för delaktighet finns tillgängliga idag? På basen av den teoretiska referensramen är målet att skapa en produkt för professionella inom barnskyddet. Produkten är ett informationsmaterial för delaktighetsfrämjande hembesök, med titeln ”Småbarns delaktighet inom familjearbete”.

2 Metod

Detta arbete har gjorts i form av en modifierad litteraturstudie, även kallad litteraturöversikt, med syfte att ta reda på de givna frågeställningarna genom att sammanställa och skapa en översikt av tidigare litteratur och forskning inom ämnet. Översikten baserar sig på ett systematiskt val av texter inom ett avgränsat område med relevans för arbetet. Till skillnad från en systematisk litteraturstudie kräver denna metod ingen metaanalys, det vill säga en mera ingående analys och sammanfattning av de kvantitativa resultaten. Sökningen avgränsas varken till kvantitativa eller kvalitativa artiklar, utan bägge har använts i detta arbete. Analysen är heller inte lika genomgående som i en allmän litteraturstudie, där exempelvis en översiktstabell av de valda studierna bör ingå. (Friberg, 2017, ss. 141-143,

148). Valet av denna typ av studie har gjorts med tanke på tidtabellen för arbetet, där denna metod ansågs som mest genomförbar.

Det finns även viss kritik riktad mot den valda studiemetoden, där exempelvis Forsberg och Wengström menar enligt Friberg (2017) att översikten innehåller en begränsad mängd relevant forskning. Ytterligare menar Forsberg och Wengström att det finns risk för selektivt urval, eftersom författaren eller forskaren kan välja studier som stödjer den egna synpunkten. (Friberg, 2017). Med tanke på att denna studie har utförts som ett samarbete med fem olika skribenter som tillsammans har gått igenom och kritiskt granskat den valda litteraturen, är risken för detta reducerad. En mera utförlig beskrivning av litteratursökningen och dess tillvägagångsätt hittas under rubriken ”litteraturöversikt” (2.2).

I samband med litteraturstudien, skapas även ett informationsmaterial för att stöda arbetets samarbetspartner, Pargas stads familjeservice, samt övriga arbetare inom familjearbetet. Produkten som skapats baserar sig på den teoretiska referensramen som tagits fram i litteraturstudien och beskrivs mera utförligt senare i arbetet.

2.1 Tillförlitlighet och etiska frågeställningar

Bell (2000, ss. 89-90) anser att tillförlitlighet i en undersökning är ett slags mått på huruvida samma resultat skulle uppnås med lika förutsättningar och samma omständigheter, men under ett senare tillfälle, det vill säga att samma undersökning skulle göras några år senare. Tillförlitligheten kan mätas på olika sätt, med både skalor eller test, detta är dock mer relevant då en undersökning gjorts med hjälp av en intervju eller enkät, och inte lika vanligt då en studie gjorts enligt litteratur och forskning.

Enligt Holme och Solvang (2000, ss. 163-164) är tillförlitligheten i en undersökning beroende av vad som undersöks och om detta är tydligt uttalat i arbetet. En hög tillförlitlighet innebär att ifall undersökningen skulle göras om av någon annan så skulle det bli samma eller relativt samma resultat. På grund av detta har vårt arbete en hög tillförlitlighet då resultatet blir relativt lika om samma litteratur och forskning användes igen. Dock skulle produkten inte bli identisk som den vi skapat.

Detta arbete kan ses som tillförlitligt av flera orsaker, informationen som tagits del av är tillförlitligt och relevanta vetenskapliga artiklar och forskningar, dessa med flera olika synvinklar för att öka tillförlitligheten desto mer. Även källorna som använts är mångsidiga då vi förutom vetenskapliga forskningar använt oss av litteratur, relevant lagstiftning samt

andra officiella styrdokument. Eftersom det använts ett stort antal källor ökar även det arbetets tillförlitlighet. De flesta källor som använts är aktuella i dagsläget och är inte äldre än 10 år, och då det förekommer en äldre källa så finns en mer aktuell källa som handlar om samma ämne och på så sätt stärks den äldre källan, samt påvisar att både den äldre och mer aktuella källan säger samma sak. Under arbetets gång har ett källkritiskt tänkande tillämpats och endast pålitliga källor använts.

Dock kan arbetets tillförlitlighet riskeras till viss del eftersom ett fåtal sekundärkällor använts, och det är svårt att veta hur sekundärkällan har tolkat och analyserat den ursprungliga forskningen och att det då kan ha skett en felaktig tolkning eller en tolkning utifrån författarens egen åsikt. På grund av detta har alla källor, speciellt sekundärkällorna, analyserats noggrant och sakligt i detta arbete. Eventuellt blev tillförlitligheten lägre eftersom det inte direkt funnits någon kontakt med arbetslivet och hur familjearbetare ser på barns delaktighet.

Ytterligare en orsak till att detta arbete har en hög tillförlitlighet är valet av metod. På grund av denna metod så är det högst sannolikt att arbetet skulle få samma resultat om andra människor skulle göra samma undersökning med samma teori och forskning. Detta betyder även att reliabiliteten i arbetet är relativt hög, det som dock skulle kunna sänka reliabiliteten är att det kan finnas vissa skillnader i hur olika människor tolkar och analyserar forskningen och teorin som arbetet innehåller.

För att följa en god vetenskaplig praxis har vi i gruppen använt oss av datainsamlings-, undersöknings- och bedömningsmetoder som stämmer överens med kriterierna för vetenskaplig forskning samt är etiskt hållbara. Vi har även iakttagit de förfaringsätt som forskningssamfundet godkänner, dessa förfaringsätt är hederlighet, allmän omsorgsfullhet och noggrannhet i forskningen, dokumenteringen och i presentationen av resultaten. Då resultaten publicerats har vi även tagit andra forskares arbeten och resultat i beaktande och hänvisat till dem på ett regelrätt sätt. Vår studie har även planerats, genomförts samt rapporteras och vi har lagrat data på ett sätt som uppfyller kraven för vetenskapliga fakta. (Forskningsetiska delegationen, 2012).

2.2 Litteraturöversikt

Denna litteraturstudie inleddes med en sökning av tidigare studier inom ämnet. Relevant litteratur är främst diverse studier och övriga källor i temat barns delaktighet, familjearbete och hembesök. Sökningen har avgränsats till källor från 2012 och framåt, med undantag för

vissa övriga källor som har ansetts relevant med tanke på syftet och frågeställningarna. De äldre källorna motiveras med nyare källor i samma tema. I arbetet har främst diverse vetenskapliga artiklar och rapporter använts. Sökningen av dessa har gjorts främst via olika databaser och sökmotorer, så som EBSCOhost, PubMed, Wiley Online Library, Google och Google Scholar, där internationella forskningar inom ämnet finns lagrade. På grund av viss svårighet att hitta finska forskningar och vetenskapliga artiklar inom ämnet är de flesta källor i detta arbete mera internationella. Även databasen Elektra har använts i ett försök att hitta relevant finsk litteratur. Böcker inom ämnet söktes med hjälp av en bibliotekssökning av relevanta källor. Dessutom har även diverse lagar använts inom detta arbete, där bland annat Finlands grundlag, lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt, barnskyddslagen, socialvårdslagen, kommunallagen samt lagen om klienter inom socialvården är av relevans. Även FN:s konvention om barnets rättigheter har varit en central del av denna litteratursökning, i samband med övriga nätkällor så som Institutet för hälsa och välfärd (THL), Unicef och Social- och hälsovårdsministeriet (SHM).

Litteraturen avgränsades till finska, svenska och engelska källor, där sökord så som *delaktighet* (övriga språk: participation, engagement, involvement, osallisuus, osallistuminen, osallistaminen), *barn* (young children, toddlers, preschoolers, early childhood, lapsi), *familjearbete* (family social work, family service, social work, perhetyö), *barnskydd* (child protection services, lastensuojelu) samt *hembesök* (home visits, kotikäynti) har använts i olika kombinationer. Även sökningar gällande bemötande, utvecklingsbehov, utmaningar och maktförhållande i samband med barns delaktighet har gjorts.

Litteraturöversikten har gjorts jämligt mellan skribenterna genom att dela upp olika teman inom den teoretiska referensramen. Genom att flera av skribenterna har sökt på samma tema har även mängden källor ökat. Den skrivna texten har gruppen sedan gått igenom och redigerat tillsammans samt diskuterat gällande den hittade litteraturens relevans för detta ämne.

3 Delaktighet

Delaktighet är en central del av detta arbete och kommer därför att behandlas först. Inom detta kapitel kommer det att redogöras för delaktighetens betydelse, hur detta tillämpas med småbarn samt olika modeller och metoder som finns i syfte att öka barns delaktighet. Utöver detta kommer även olika utmaningar i samband med småbarns delaktighet att diskuteras, däribland maktrelationen mellan barn och vuxna som i sig är en relativt stor utmaning inom

delaktighetsprocesser och således kräver en egen underrubrik. Till sist diskuteras även vad arbetet med småbarns delaktighet saknar och hur det ytterligare kunde utvecklas.

3.1 Definition

Rätten till delaktighet är en grundläggande mänsklig rättighet som betonas såväl i den finska grundlagen som i övrig nationell lagstiftning samt olika rekommendationer och program. Begreppet delaktighet i sig medför dock en del oklarheter. På finska används begreppen *osallisuus* (delaktighet), *osallistuminen* (deltagande) och *osallistaminen* (engagerande, aktiverande). Begreppen används ofta som synonymer, även om de i sig beskriver olika saker. I internationell forskning på engelska används i stället begreppet *participation*, vilket kan översättas både till *osallisuus* och *osallistuminen*. *Participation*-begreppet syftar dock på deltagande och beskriver individens aktivitet och deltagande, medan det finska begreppet *osallisuus* kunde översättas närmare till det engelska begreppet *belonging* (tillhörighet). På grund av detta blandas begreppen lätt ihop vid översättning och skapar otydlighet. Även i det svenska språket görs ibland en åtskillnad mellan *delaktighet* och *deltagande*. (Stenvall, 2020, ss. 13, 20). Begreppet delaktighet i det här fallet innefattar både sociala och politiska aspekter, och har att göra med individens känsla av tillhörighet och gemenskap. Delaktighet syftar även till möjligheten att delta i och påverka samhällets olika beslutsprocesser, vilket stärks genom deltagande. (Ungas delaktighet, u.d).

Det finns alltså inte någon entydig definition på begreppet delaktighet. Enligt barnstrategin definieras begreppet delaktighet som att individen upplever sig tillhöra en grupp samt att hen har möjlighet att påverka i frågor som hen upplever vara viktiga (Stenvall, 2020, s. 20). Europarådet väljer i stället att beskriva delaktighet som ”individer och grupper av individer som har rätten, medlen, utrymmet, möjligheten och, om så behövs, stödet till att fritt uttrycka sina åsikter, att höras och att bidra i beslutsfattande frågor och påverkar dem, varvid deras åsikter tillmäts betydelse i förhållande till deras ålder och mognad” (Åkerström Kördel & Brunnberg, 2017, s. 17). I Finlands grundlag nämns det att ”det allmänna skall främja den enskildes möjligheter att delta i samhällelig verksamhet och att påverka beslut som gäller honom eller henne själv” (Finlands grundlag 731/1999). Här används i stället begreppet *inflytande*, vilket enligt Arnér (2009, ss. 13-14) ofta används synonymt med begreppet delaktighet. Begreppet inflytande fokuserar i sig främst på individens möjlighet att påverka sin tillvaro, men eftersom både delaktighet och inflytande är relativa kan de tolkas olika av olika personer. Detta leder sedan till att arbetssättet kan se väldigt olika ut beroende på vilket begrepp som betonas. (Arnér, 2009, s. 14; Karlsson, 2014, s. 26). Delaktighets begreppet

kan även ses ur olika perspektiv beroende på nivå. På individnivå handlar delaktighet som sagt främst om individens upplevelse att tillhöra en grupp som är betydelsefull för det egna jaget, samt att hen har möjlighet att påverka i frågor som anses viktiga. På samhällsnivå ligger fokus mera på att möjligheter och rättigheter tillgodoses och att människorna i samhället behandlas jämlikt. Olika åtgärder för att öka människors deltagande och delaktighet i samhället ligger sedan på en politisk nivå. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2020).

Ett begrepp som är ofta förekommande i samband med delaktighetsprocesser är *empowerment*, även kallat egenmakt på svenska. Naidoo & Wills menar enligt Åkerström Kördel och Brunnberg (2017, s. 26) att empowerment handlar om att få större kontroll över de beslut och handlingar som påverkar den egna hälsan. Detta kan innebära bland annat att utveckla diverse kompetenser och självförtroende, formulera behov och strategier samt vidta olika åtgärder för att möta dessa behov. Empowerment kan även beskrivas som strävande att frigöra människans resurser och öka känslan av kontroll hos individen. Begreppet används i syfte att beskriva de processer som stärker människor. Även om begreppet är relativt nytt, har det fått stor popularitet bland professionella inom social- och hälsovården, och anses i många sammanhang vara en av de professionellas viktigaste uppgifter. Ur ett välfärdsperspektiv kan empowerment beskrivas som ett sätt på vilket individer, grupper och/eller samhällen lyckas ta kontroll över egna omständigheter och uppnå sina mål för att på så sätt kunna arbeta för att maximera sin egen och andras livskvalitet. (Åkerström Kördel & Brunnberg, 2017, ss. 25-27).

Empowerment är nära besläktat med delaktighet och används ofta för att beskriva liknande processer (Åkerström Kördel & Brunnberg, 2017, s. 26). Holcombe menar enligt Claridge (2004) att även om de båda begreppen i grunden har olika betydelse, är de båda beroende av varandra för att skapa en mening och ett syfte. Medan deltagande representerar en handling eller att vara del av en handling, så som en beslutsfattandeprocess, syftar empowerment till att dela kontroll samt rätten och förmågan att delta (Claridge, 2004). Utan genuin empowerment kan deltagande snabbt bli en symbolisk övning eller till och med ett sätt att upprätthålla maktrelationer. På liknande sätt kan empowerment utan meningsfull delaktighet förbli ett tomt, uppfyllt löfte. (Pettit, 2012). För att undvika detta krävs det att såväl professionella, studenter och forskare inom social- och hälsovården har en ökad medvetenhet om begreppens mångtydighet och vad de innebär i praktiken (Åkerström Kördel & Brunnberg, 2017, ss. 29-30).

3.2 Barns och småbarns delaktighet

Två centrala begrepp gällande att skapa en förståelse för hur barn ska kunna få möjlighet till inflytande och bli delaktiga är *barnperspektiv* och *barns perspektiv*. Barnperspektiv innebär det perspektiv vuxna intar i ett försök att förstå barns uppfattningar, erfarenheter och ageranden. Syftet med barnperspektiv är att komma så nära barnens erfarenhetsvärld som möjligt, men perspektivet kommer alltid att ge en objektiv syn på barnen. Barns perspektiv däremot är barnets egna uppfattningar, erfarenheter och förståelse av den egna livsvärlden. I praktiken innebär detta att personal låter barnen uttrycka sina egna tankar och åsikter och lägger på så sätt fokus på barnet som subjekt. Med andra ord är det att föredra att vuxna intar barns perspektiv, ger barnen möjlighet att uttrycka sig och lyssnar på det de har att säga, i arbetet med barns delaktighet. (Arnér, 2009, ss. 28-31; Pramling Samuelsson, Sommer, & Hundeide, 2011, s. 234; Åkerström Kördel & Brunnberg, 2017, s. 14).

Barns delaktighet handlar om hur han eller hon kan vara med och definiera, genomföra och utvärdera arbetet som görs för att skydda de egna intressena (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2021). Barnet ska ha en möjlighet till att delta i planering om hurdana insatser som krävs samt hur de genomförs. För att detta skulle kunna ske bör vuxna kunna lyssna på barnet samt ha ett inkännande förhållningssätt, vilket betyder att de vuxna bör ha goda kunskaper om barn samt kunna respektera dem. Vid varje beslut som görs bör barnkonventionen tas hänsyn till om beslutet eller åtgärden kan ha konsekvenser. (Kunskapsguiden, 2020). Möjligheten att vara delaktig i att hantera frågor i samhället som är viktiga för en själv är avgörande för utvecklingen av den mänskliga identiteten. Detta är en av de grundläggande förutsättningarna för tillväxt och utveckling. Då barnen får möjlighet att vara delaktiga främjar det barnens motivation och intresse gällande vardagliga situationer samt ger dem en känsla av att de har kontroll över sitt eget liv. Det kan även leda till att barnet får en djupare förståelse över sina egna behov, vilket gör att det blir enklare att utveckla önskningar. Delaktigheten gör att barn blir bättre på att kommunicera, prioritera och formulera sina behov. Att barnet känner att hen har kontroll över sitt liv kan öka självuppskattningen och barnet får en positiv självbild som gör att hen kan klara av olika utmaningar i livet. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2021).

För att möjliggöra en trygg delaktighet för småbarn måste barnet bli uppmärksammat, sett och hört. Att ett barn blir sett kan handla om att hälsa på barnet och fråga hur barnet mår men även lägga märke till barnets mående utan att fråga. Småbarn känner sig mer trygga att berätta saker åt vuxna som de känner och kan lita på men detta utesluter inte vuxna i form

av professionella som kan ge trygghet för barnet. Barn i alla åldrar kan kommunicera om sitt mående. Redan småbarn i två års ålder kan uttrycka i ord om hen känner sig trygg. Förutom att uttrycka sig med ord kan småbarn visa att de känner sig trygga genom att exempelvis komma i famnen. Redan småbarn strävar efter känslan av delaktighet genom olika sätt, så som att ha med sig en leksak till daghemmet för bekanta dofter från hemmet eller söka upplevelser av gemenskap och samhörighet genom lek och spel. Utan att bekanta sig med barnet kan den professionella inte få insyn till vad som ger barnet känslan av trygghet och delaktighet och inte heller om vad som skapar otrygghetskänslor för barnet. En del av småbarns otrygghetskänslor kan fixas med lätta lösningar medan andra är mer komplicerade och kräver större förändringar. En gemensam faktor oberoende lösning är att bli sedd, hörd, trodd och hjälpt förblir en positiv upplevelse hos barnet. (Lastensuojelun Keskusliitto, 2021).

Syftet med barns delaktighet är enligt Nordenfors (2010) att uppfylla det rättsliga ansvaret gentemot barnen, att förbättra servicen och beslutsfattandet, att öka demokratin i samhället, men även att öka barnens färdigheter och stärka deras självkänsla. Det beror på att barnet känner att hen blir sedd, att vuxna lyssnar på barnet och att hen har inflytande över olika situationer samt att hen kan förstå och påverka situationen i fråga. Efter att ett barn har gett sina åsikter bör hen även kunna känna sig säker på att vuxna tar ansvaret över viktiga beslut vid de situationer där det krävs. (Kunskapsguiden, 2020). Delaktigheten och möjligheten till det lär människan att vara och leva tillsammans (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2021). Med barns delaktighet menar Stenvall (2020, ss. 20-21) att barnen ska få fler möjligheter och goda förutsättningar att kunna påverka och delta i frågor och beslut som angår dem och som barnen själva anser är betydelsefulla frågor för dem att vara del av. Barns delaktighet innebär även att barnen ska ha en känsla av en gemenskap. Barns delaktighet kan ytterligare ses som en metod att tillämpa i arbetet med barn, samt en önskan att uppnå en uppriktig och betydelsefull delaktighet för barnen.

Enligt Rädda Barnen (2022) är en rättighet som barn har att få vara aktiva medlemmar i samhället men även att få vara delaktiga i alla frågor och beslut som berör dem själva. Ett av Rädda Barnens grundläggande mål är att öka barns delaktighet inom barnens egna angelägenheter och samhället. De vill även lyfta fram att skapa möjligheter för barn att vara delaktiga inte endast handlar om att de vuxna i samhället, både anhöriga och professionella i sin yrkesroll, frågar barnen om deras åsikt, utan att det också till stor del handlar om att de vuxna aktivt lyssnar på barnet och på så sätt tillkännager barnet, dess åsikter och hur barnet uppfattar sin omvärld. Det är viktigt att inte tänka på barns delaktighet som en engångsföreteelse, utan i stället betraktar barns delaktighet som en varaktig process. Då barn

får vara delaktiga och känna sig hörda så bidrar det till att deras engagemang och vilja att vara delaktiga i både samhället och då olika beslut som rör barnen ska tas. Barnen ska få möjlighet att kunna påverka och agera och på så sätt vara delaktiga. Det finns olika sätt att få barnen delaktiga, till exempel så kan personal inom familjearbetet och andra verksamheter som arbetar med barn och familjer låta barnen vara först med att uttrycka sina åsikter och bli hörda. Detta betyder dock inte att det alltid blir så som barnen vill utan det kan vara att vuxna, till exempel anhöriga, personal och barnen kommer fram till ett beslut tillsammans och att då ta barnens åsikt i beaktande. Detta skapar då en känsla av gemenskap och delaktighet hos barnen. (Åhl, Karlsson, & Ingeström, 2021).

Enligt kap. 1 5 § i Socialvårdslagen ska barnets intresse i första hand beaktas och lägga vikt på hurdana åtgärdsalternativ och lösningar som tryggar barnets utveckling och välfärd samt möjlighet till förståelse och omsorg enligt hans ålder och utvecklingsnivå (Socialvårdslagen 1301/2014). Det är viktigt att uppmärksamma samt överväga barnets intressen, det vill säga att tillåta barn att prata vid alla beslut som handlar om dem. För att barnets rättigheter ska kunna tillgodoses ska det avsättas tillräckligt med resurser. Föräldrarna bör även kunna utöva sin föräldraroll och föräldraansvar för barnets bästa och då ska det finnas tillräckligt med förutsättningar. Det är barns rättighet att få vara delaktig, men är även något som kan påverka hans hälsa positivt. (Kunskapsguiden, 2020). När barns deltagande övervägs i barnskyddsarbetet på praktisk nivå är det bra att skilja mellan att utreda barnets åsikt, tala och höra samt beslutsfattande makt (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2021).

För att veta hurdan grad av delaktighet ett barn kan få i praktiken är det viktigt att bedöma barns utvecklingsnivå. Bedömning är även viktig för att sedan kunna anpassa information enligt barns ålder och förutsättningar (Socialstyrelsen, 2015, s. 9). För att kunna uppfatta barnets behov bör barnet bli involverad redan i början av planerings- och beslutsprocessen för att hen ska kunna beskriva sitt perspektiv (Kunskapsguiden, 2020). Den professionella som ger information till barnet bör vara lyhörd och kunna ta i beaktande informationens känslomässiga betydelse för barnet och hans förmåga att hantera starka känslor. Svårhanterliga känslor kan väckas hos barnet även om informationen är kognitivt begriplig. Barn behöver få en möjlighet till att uttrycka sig och ingen åldersgräns finns när de får börja göra det. Det blir enklare för barnet att uttrycka sig om hen befinner sig i en trygg miljö och att metoder samt arbetssätt är anpassad till förutsättningarna. Barns åsikter och erfarenheter bör beaktats och ingå i alla beslut som rör barnet. (Socialstyrelsen, 2015, ss. 9-11). Barns delaktighet handlar om aktivt lyssnande och synliggörande av barnets värld (Rädda Barnen, 2022).

FN:s barnrättskommitté har utvecklat nio krav som kvalitetssäkrar processerna för barns inflytande och delaktighet. Dessa processer och metoder ska vara transparenta och informativa, vilket innebär att barn ska få komplett och åldersanpassad information om deras rätt att uttala sina åsikter. Barn ska även få information om deras deltagande så som syftet, genomförandet samt eventuella konsekvenser. Det andra kravet är att processerna och metoderna ska vara frivilliga och barn aldrig ska tvingas att säga sina åsikter och tankar. Tredje kravet är respektfullhet, vilket innebär att barns åsikter skall behandlas och mötas med respekt. Fjärde kravet är relevans och detta innebär att barn ska ha möjlighet att använda sig av sina erfarenheter, färdigheter och kunskaper för att göra sina åsikter hörda. Att processerna är barnanpassade är femte kravet och det innebär att miljöer och metoder ska beakta och spegla barns intressen och förmågor. Sjätte kravet är inkluderande och med det menas att deltagandet skall vara inkluderande och öppet för alla barn på lika villkor. Sjunde kravet är att metoderna och processerna ska vara understödda av utbildning. Med det menas att både barn och unga behöver stöd i att stärka sina färdigheter när det kommer till delaktighet och dess innebörd. Barn behöver det för att kunna förstå sina rättigheter och för att bli medvetna om olika former av delaktighet och inflytande. Vuxna behöver stöd för att kunna underlätta barns deltagande. Näst sista kravet är säkra och riskmedvetna processer, vilket innebär att vuxna har ansvar för vad barn leker och arbetar med. Därmed måste de också ta till åtgärder för att minska risken för att barn blir utsatta för våld och utnyttjande eftersom det innebär en risk att uttrycka sina åsikter. Sista kravet för processerna är att de är präglade av ansvarsskyldighet och det handlar om att barn har rätt att få återkoppling på sin medverkan i processen och vilken betydelse deras medverkan haft. (Åhl, Karlsson, & Ingeström, 2021).

Kvalitetsrekommendationen för barnskyddet tar upp hur arbetet inom barnskyddsprocessen ska tillämpas och att det i alla beslut är betydelsefullt att tänka på vad som är barnets bästa. Att barnet känner sig delaktig i ett barnskyddsärende är viktigt för en lyckad barnskyddsprocess. Att stärka barnets delaktighet är gynnsamt för att skapa ett effektivt barnskyddsärende. (Social- och hälsovårdsministeriet, 2014). Enligt Barnskyddslagen ska ett barns åsikt alltid utredas när beslut som rör honom eller henne fattas (Barnskyddslagen 417/2007). Den professionella måste skapa förutsättningar för barnet att förstå varför och i vilket avseende hans eller hennes tankar och åsikter utreds. En vuxen måste ta hänsyn till barnets förståelse när han eller hon lämnar information till barnet. På samma sätt måste en vuxen se till att barnet får tillräcklig hjälp för att uttrycka sina egna tankar. Att ta reda på vad de tycker betyder inte nödvändigtvis att den professionella ber om barnets åsikt i någon fråga

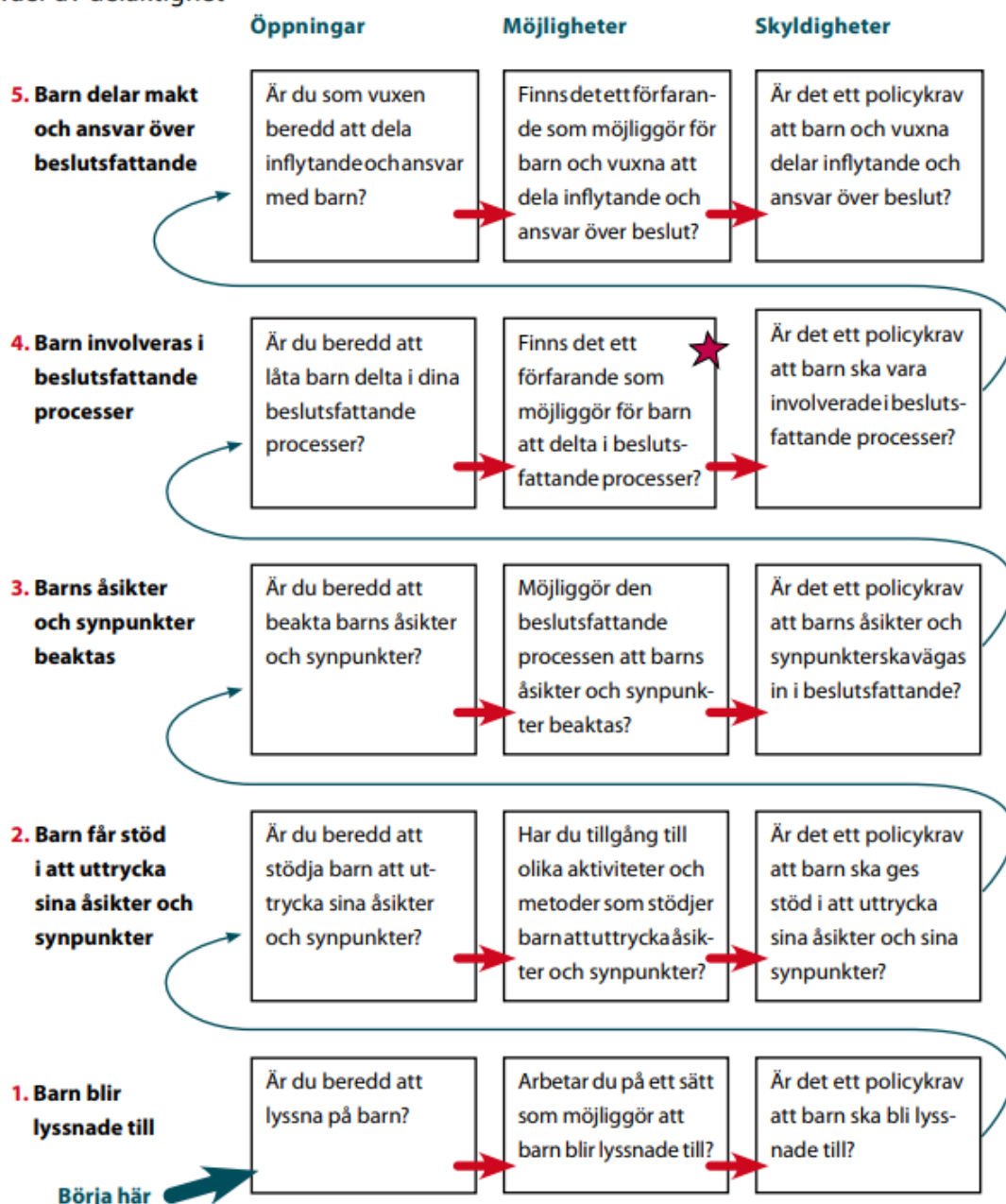
och barnet rapporterar det. Det är en helhetsmässig process som även kan omfatta förutom eller i stället för att prata, att observera ett barn, arbeta med barnet och övervaka interaktionen mellan barnet och de personer som är relevanta för honom eller henne. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2021).

3.3 Modeller och metoder för delaktighet

Forskaren Harry Shier har i syfte att kunna identifiera utmaningar och skapa struktur i delaktighetsarbetet utformat en modell för delaktighet, som utgår från fem olika nivåer. För varje nivå i modellen ökar graden av delaktighet och nya krav ställs på organisationen som helhet, där inkluderat såväl beslutsfattare, chefer och anställda. Alla fem nivåer har även tre steg av engagemang: öppningar, möjligheter och skyldigheter (Figur 1). Öppningssteget sker då de vuxna är villiga att arbeta på den givna nivån och är engagerade i arbetet. Det andra steget, möjligheter, infaller då de behov som möjliggör arbete på nivån uppfylls. Det kan exempelvis handla om resurser såsom arbetstid, färdigheter och kunskap eller utveckling av nya arbetssätt. Steget skyldigheter sker då arbete på den specifika nivån inbyggs i organisationens system, vilket medför att professionella blir skyldiga att arbeta enligt den nivån. (Fagerstrand, Ericson, & Kjellander, 2014, s. 82; Shier, 2001, s. 4).

Shiers nivåer består av 1) Barn blir lyssnade till, 2) Barn får stöd att uttrycka sina åsikter och synpunkter, 3) Barns åsikter och synpunkter beaktas, 4) Barn involveras i beslutsfattande processer samt 5) Barn delar inflytande och ansvar över beslutsfattandet. På den första nivån gör vuxna inga organiserade försök att ta reda på barnens åsikter, men om de själva framför diverse åsikter så är det viktigt att lyssna till dem. Till skillnad från den första nivån är det i den andra nivån vuxnas ansvar att hjälpa barnen att övervinna de hinder som står i vägen för att de ska komma till tals. De vuxna lockar fram barnens åsikter och stödjer dem i att uttrycka sig. I den tredje nivån påverkar även barnens synpunkter de beslut som fattas inom organisationen. Dessa första tre nivåer är bindande för alla myndigheter och organisationer som godkänt eller skrivit på FN:s konvention om barnets rättigheter. I fjärde och femte nivåerna är barnen inte bara delaktiga inför beslut, utan de är även med då beslutet ska fattas. Skillnaden mellan de två nivåerna ligger i att vuxna fortfarande ligger i majoritet och kan neka till barnens beslut i den fjärde nivån, medan makten mellan vuxna och barn i den femte nivån delas på lika villkor. Med andra ord är vuxna inte längre i självklar majoritet, vilket kräver ett tydligt engagemang från de vuxnas sida att dela med sig av sin makt. (Fagerstrand, Ericson, & Kjellander, 2014, ss. 83-86; Shier, 2001, ss. 6-9).

Nivåer av delaktighet

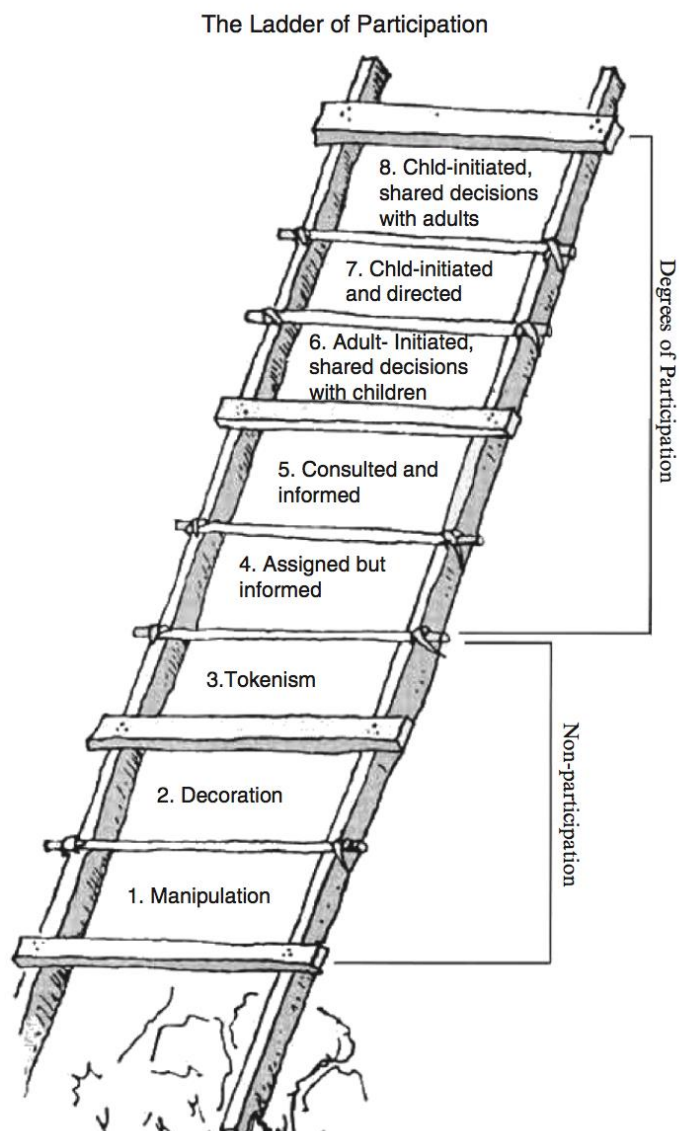
Figur 1. Harry Shiers nivåer av delaktighet. (Shier, 2001).

Bilden ovan tydliggör och beskriver Harry Shiers olika nivåer av delaktighet. På bilden finns även förklaringar av de tre olika stegen i varje nivå, alltså öppningar, möjligheter och skyldigheter. Meningen med bilden är att få en tydlig översikt av denna delaktighetsmodell. (Shier, 2001).

En annan känd delaktighetsmodell är Roger Harts steg för inflytande (Figur 2) som består av åtta steg, där graden av delaktighet ökar ju högre upp på stegen individen befinner sig. De åtta stegen är följande: 1) Manipulation, 2) Dekoration, 3) Tokenism, 4) Anvisad, men

informerad, 5) Konsulterad och informerad, 6) Initierat av vuxna och delat med barn, 7) Initierat och styrt av barn samt 8) Initierat av barn, delat med vuxna. Det första steget är den lägsta nivån av delaktighet, som handlar om att vuxna får barnen att säga det som de vill att de ska säga och sedan låtsas att initiativet kommer från barnen. Det andra steget, dekoration, är då barnen utnyttjas eller används av vuxna för att få någonting att se bra ut. Skillnaden mellan dessa två steg är att vuxna inte låtsas att initiativet kommer från barnen i det andra steget. Vid tokenism däremot har barnen fått en röst, men har dessvärre inte getts tillräckliga förutsättningar att påverka. Dessa tre första steg kallar Hart för skenbar delaktighet. (Fagerstrand, Ericson, & Kjellander, 2014, ss. 99-101; Hart, 1992, ss. 9-10).

I Harts fjärde steg förstår barnen avsikterna med projektet som de deltar i samt vet vem som har fattat beslutet om deras medverkan och varför. Barnens roll är meningsfull snarare än dekorativ och de anmäler sig frivilligt till projektet då de har fått all information. Det femte steget, konsulterad och informerad, är då barnen fungerar som konsulter för de vuxna. Projektet är så att säga designat och drivet av vuxna, men barnen har fått tillräckligt med information för att förstå processen och deras åsikter tas på allvar. Det sjätte steget är enligt Hart verklig delaktighet. På denna nivå initieras projekten av vuxna, men beslutsfattandet delas med barnen. I de två sista stegen är det barnen som tar initiativ och fattar beslut, men skillnaden mellan de två är att barnen på den åttonde nivån får vuxna med sig för att lösa problem. (Hart, 1992, ss. 11-14). Dock är arbetet för inflytande och delaktighet inte alltid så här enkelt. Ofta flyttar projekt av olika orsaker mellan nivåerna över tid, där barnen kanske i ena stunden hade mera inflytande i processen och i nästa mindre. Därför är det viktigt att hela tiden reflektera kring hur barnens inflytande ser ut, även tillsammans med barnen. (Fagerstrand, Ericson, & Kjellander, 2014, s. 103).

Figur 2. Robert Harts delaktighetsstege. (Organizing engagement).

Bilden ovan ska visualisera Robert Harts delaktighetsstege och de olika stegens benämningar och på så sätt göra denna delaktighetsmodell tydlig och mer överskådlig. De tre första stegen demonstrerar det vad Hart kallar för skenbar delaktighet, medan steg fyra till åtta är äkta delaktighet. (Hart, 1992).

Ytterligare forskning finns även gällande hur barnen i praktiken kan inkluderas i utveckling och planering av tjänster samt hur de kan höras i sin vardag och ta del av beslutsfattandet. Exempelvis Rädda barnen rf:s webbplats Lapsilta opittua samt webbplatsen Eurochild redogör för ett flertal olika metoder som stöder barnens delaktighet. Lapsilta opittua består av olika praktiska tips och verktyg riktat till vuxna som arbetar med barn. Eurochild i stället arbetar för att samla material och insikter över landsgränserna, med syfte att bidra till att

barnens åsikter allt bättre ska integreras i samhället. Även kommunerna och staten arbetar ständigt för att främja barns delaktighet. (Stenvall, 2020, ss. 33-34).

Barnombudsmannen ordnar även rundabordsdiskussioner, med syfte att barnen får berätta om viktiga frågor i deras vardag som vuxna bör beakta i sitt beslutsfattande. Utöver allt detta pågår det hela tiden olika projekt och försök, med syfte att stärka kunnandet i att bemöta barn och metoderna som används i arbetet med dem. Exempelvis projektet Minua kuullaan arbetar för att främja möjligheterna för barn i behov av särskilt stöd att delta och påverka, samt erbjuda metoder och tillvägagångssätt som vuxna kan utnyttja för att få dessa barn engagerade. (Stenvall, 2020, ss. 33-34).

Åhl, Karlsson och Ingeström (2021) menar att det är av värde att det finns olika konkreta metoder för att barnen ska få vara delaktiga och få möjlighet att kunna uttrycka sina känslor och åsikter. Barnen ska aldrig tvingas till deltagande, utan ska i stället ges möjligheten att vara delaktiga och ge dem information om hur de kan vara delaktiga så får barnen själva avgöra utifrån det. För att barnen ska känna sig trygga i att vara delaktiga så behöver de professionella inom familjearbetet skapa förutsättningar för ett tryggt samtal och möte med barnet, i en miljö som är trygg för barnen. Vid alla befintliga metoder som används är det en förutsättning att det finns en vilja, möjlighet och nyfikenhet att vara delaktig för barnen. En metod att tillämpa för att få barn delaktiga är en övning för att värma upp och komma i gång, en så kallad ”icebreaker” som går ut på att familjearbetaren och barnet ska lära känna varandra och bygga upp en tillit. Under denna övning ska alla parter berätta sitt namn och någon egenskap, sedan ska alla hämta något i rummet som de tycker representerar den de är och berätta om det. Denna metod kan anpassas till barnens ålder och utvecklingsnivå. Under hembesöken kan också olika uttryckskort eller bildstöd användas, eftersom det kan underlätta för barnet att uttrycka sig med hjälp av något mer konkret. Det fungerar även bra som incheckning inför ett möte, där barnet exempelvis uppmanas att ta ett kort som speglar hur hen känner inför och efter mötet. Därefter kan en diskussion kring detta ske.

Rädda Barnen (u.d.) lyfter fram sju tips för att hjälpa barn och vårdnadshavare att stressa mindre i olika situationer i vardagen, varav vissa av dessa tips handlar om att göra barnet delaktigt i vardagen. Först och främst gäller det att vårdnadshavaren alltid utgår från att samarbeta med barnet och inte ställa för höga krav på barnet i den specifika situationen. Även att alltid låta barnet vara delaktig i planeringen av vardagen samt att genomföra och utvärdera med barnet hur det gick är en viktig del av barnets vardag. Detta behöver inte handla om hela dagen utan det kan till exempel vara morgon- eller kvällsrutinen. Främst

beror valet av situation på vilka sammanhang i hemmet och i vardagen som är mest utmanande för barnet. För både vårdnadshavare och professionella inom familjearbetets hembesök är det viktigt att undvika att hamna i någon slags maktkamp med barnet eftersom det inte gör att barnet känner sig delaktig och är inte heller en god förutsättning för att barnet ska känna sig välkommen eller trygg i att vara delaktig. Detta kan göras genom att tänka på sitt kroppsspråk, att ha ett lugnt och avslappnat tonläge och eventuellt sätta sig ner bredvid barnet och inbjuda till lek. Att försöka göra olika situationer som är svåra eller jobbiga för barnet till lek kan underlätta.

3.4 Utmaningar

Forskningar visar att det finns några generella hinder eller utmaningar för barns delaktighet. Något som kommer fram i många forskningar är barnens sårbarhet som hinder för delaktighet. Här menas det att barnen är för unga och oskyldiga för att vara involverade i vuxnas konversation, och hänvisar därmed till barnets bästa i att uteslutas från delaktighet. Då barnen på detta sätt blir nekade till delaktighet fråntas även en av de mest grundläggande mänskliga rättigheterna, det vill säga rätten att påverka beslut om sitt eget liv. (Arild Vis, Holtan, & Thomas, 2010; Stafford, Harkin, Rolfe, Morley, & Burton, 2021; Toros & Falch-Eriksen, 2020; Åhl, Karlsson, & Ingeström, 2021; Åkerström Kördel & Brunnberg, 2017). Åkerström Kördel & Brunnberg (2017, s. 39) lyfter fram att det ibland finns situationer där barnen kan uppleva sig mera utsatta genom att vara delaktig. Dock är det upp till barnet själv att välja ifall hen vill avstå från deltagande och det är vuxnas ansvar att ge barnet korrekt och tillräcklig information för att de ska kunna göra detta beslut (Åkerström Kördel & Brunnberg, 2017, s. 39).

Att förverkliga barns rätt till delaktighet är inte alltid så lätt. En oro som uppstått är att det inte anses rimligt att barn får ta del av opassande information och ansvar inom barnskyddsprocessen. Många kommer ha en förväntan på barn, särskilt på småbarn, att fatta beslut eller ge uttryck för val och preferenser i ett barnskyddsärende som potentiellt kan påverka barnen negativt och beröva dem på deras barndom. (Sanders & Mace, 2006). Enligt 5 § i Barnskyddslagen ska barn få ta del av information och möjlighet att framföra sina åsikter i ärenden i förhållande till sin ålder och utvecklingsnivå (Barnskyddslagen 417/2007). Här har det visat sig kunna uppstå motstridigheter bland de professionella, antingen att göra det möjligt för barnet att uppleva barndomen som ett barn eller att behandla barnet som en vuxen. Ordet ”barnsligt”, vilket innebär en relativt bekymmerfri barndom, står i motsats till att engagera barnet i beslutsfattandet. Landsdown pekar enligt Sanders och

Mace (2006) också på farhågan om att barns ökande av rättigheter kommer ske på bekostnad av andras rättigheter, så som föräldrar och andra vuxna. (Sanders & Mace, 2006).

Ytterligare hinder för barns deltagande i barnskyddsprocessen har visat sig vara bland annat att barnets vårdnadshavare är osamarbetsvilliga och på det sättet hindrar barnets deltagande eller genom att aktivt förhindra barnet från att delta. Barnskyddssystemet och metoderna är inte barnvänliga. Barn vill inte delta på grund av ålder, förståelse, funktionsvariation eller känslomässigt tillstånd eftersom de kanske inte känner sig redo och tycker processen är påträngande. Även tidsbegränsningar gör arbetet med barns deltagande svårt. Det har även framkommit några förslag på hur personal inom det sociala området skulle kunna främja deltagandet bland barn. De största problemen när det kommer till barns deltagande har visat sig vara bland annat de konflikter som uppstår mellan att ge barnet en röst och samtidigt skydda barnets bästa samt frågan hur ett barn kan stärkas i ett system som baserar sig på ojämlik maktfördelning. (Sanders & Mace, 2006).

En annan utmaning som ofta tas upp i forskning är synen på barnet och barnets kompetens att vara delaktig. Toros och Falch-Eriksen (2020) påvisar i sin artikel att yngre barn generellt sett saknar tillräcklig kompetens att vara delaktig och dela åsikter om sitt liv. Denna typ av tänkande, där barn ses som inkompetenta, medför att barnen inte längre ses som experter över sitt eget liv och därmed stärker vuxnas makt att fatta beslut. Åhl, Karlsson och Ingeström (2021) tar även upp vikten att inte använda ålder som kategorisering, eftersom barn i samma ålder kan ha väldigt olika förutsättningar och därmed olika nivåer av mognad. I stället för att utesluta barn på grund av mognad eller kompetens, blir vuxnas ansvar således större då det kommer till att möta barnen på deras nivå och främja deras delaktighet. Det tas även upp att barn som kommer från mera gynnsamma förhållanden tenderar att ha större möjligheter att få sin röst hörd i jämförelse med barn som avviker från vuxnas syn av det normala, det vill säga barn med funktionsnedsättningar eller barn som på ett eller annat sätt befinner sig i utsatta situationer. (Åhl, Karlsson, & Ingeström, 2021; Åkerström Kördel & Brunnberg, 2017, ss. 38-39).

Alderson noterade enligt Sanders och Mace (2006) att det finns avskräckande faktorer – så som brist på självförtroende, vägledning och färdigheter – hos professionella inom arbetet för barns deltagande, särskilt i arbetet med yngre barn. Dock är barn i underläge även i situationer där de professionella har skickligt kunnande, erfarenhet och engagemang eftersom de oftast saknar möjligheten att skaffa sig färdigheterna och erfarenheterna som krävs för att kunna delta i beslutsfattandet på ett meningsfullt sätt. Studier har även visat att

många barn inte vill delta under möten eller få tillgång till deras journaler. Detta då de fann den stora mängden professionella som deltog skrämmande. (Sanders & Mace, 2006). Även Pajulammi (2014) nämner bristen i kunskande kring barns delaktighet som en problematik i Finland. Med detta menar Pajulammi att vuxna inte får tillräckligt med information om barns rättigheter samtidigt som barnen inte heller själva är medvetna om sina rättigheter.

Schofield och Thoburn menar enligt Sanders och Mace (2006) trots allt att ett aktivt deltagande av barnet i barnskyddsarbetet kan vara en viktig del i läkningsprocessen, då genom att motverka en del av den maktlöshet som barnet kan ha känt innan barnskyddet kopplades in. Katz framställer enligt Sanders och Mace (2006) deltagande som ”empowerment träning” och menar att aktivt deltagande från barnets sida kan fungera förebyggande och kan hjälpa barn att skydda sig mot framtida övergrepp. Forskning har visat att barn vill bli mera delaktiga i besluten som rör deras välfärd och om de blir uteslutna från den informationen kan det upplevas mera skadligt. Ofta används barnets otillräckliga ålder eller förståelse som motiveringar för att utesluta barn, särskilt yngre barn eller de med någon form av funktionsvariation, från barnskyddsprocessen. Schofield och Thoburn anser dock att i stället för att använda barnets ålder och förståelse som en motivering till att utesluta dem ur processen så borde de vuxna och professionella hjälpa barnen att utveckla sin förståelse genom ett tillhandahållande av information samt genom att föra en diskussion med dem. (Sanders & Mace, 2006).

Forskning där det undersökts hur barns delaktighet kommer fram inom barnskyddsprocessen har visat att barns åsikter endast delvis är representerade inom dokumentationen och att de även är tolkade utifrån vuxnas perspektiv. Det har även framkommit att barns deltagande varierar beroende på i vilket stadie i utredningen individen befinner sig i. Schofield och Thoburn har påvisat en tendens där barn är mindre benägna att bli konsulterade i det tidiga stadiet av utredningen. Här har även Katz kunnat påvisa att barn upplever sig mer delaktiga i processen när den fortskrider. Forskning har även visat att den mest avgörande faktorn när det kommer till barns deltagande är en god relation med en pålitlig vuxen. Studier har dock visat att det finns brist på förtroende bland barn när det kommer till att prata med vuxna, detta på grund av rädslan att tappa kontrollen över situationen. (Sanders & Mace, 2006).

I många fall har utmaningarna med barns delaktighet att göra med olika organisationsstrukturer och att definitionen av delaktighet inte behöver vara samma för alla människor i samhället. Även inom det sociala arbetet finns det skillnader i professionellas syn på delaktighet. I dagens samhälle är inte barns delaktighet en grundläggande och

renodlad del i processen av beslutsfattande och inte heller av olika organisationers struktur och ledning. Det sker ofta att barns perspektiv, åsikter och även idéer blir förbisedda då beslut ska fattas, även om beslutet rör barnens intresse och det då är av värde att lyssna på barnens åsikter och idéer. Ytterligare en utmaning då det gäller barns delaktighet är att det kan leda till att delaktigheten går från en rättighet till en skyldighet för barnen och att de då känner sig tvungna att berätta sin åsikt. Detta leder då till att delaktigheten inte längre är en delaktighet där barnen själva avgör sin grad av delaktighet. Delaktigheten har då inte direkt någon betydelse för barnen. Den genuina delaktigheten är en aktiv process som främjas och formas i det sociala samspelet mellan barn, familjearbetare och övriga familjemedlemmar. (Väljjarvi, 2019).

3.5 Maktrelationer mellan barn och vuxna

När makt definieras så betonas själva handlingen, alltså maktutövningen och förmågan, det vill säga tillgången till maktresurser. Grunden för maktutövande är tillgången till maktresurser. Dessa maktresurser kan till exempel vara tvångsmedel, möjligheten att bevilja olika bidrag samt rätten att fatta beslut om behandlingen. Michel Foucault är en fransk filosof som enligt Meeuwisse, Swärd, Sunesson och Knutagård (2016) menar att det är subtila förgreningar i samhället utan att behöva ta till vare sig tvång eller våld. Makten utövas även i ett växelspel av både ojämlika och föränderliga relationer och detta innebär att maktrelationerna kan förändras och därmed är makten aldrig absolut utan relativ. Därför är makt inte enbart ett redskap som familjearbetaren kan ta till när hen tycker det behövs utan makten finns inbyggd i alla relationer. De klienter som familjearbetaren möter kan inneha olika mycket makt i förhållande till familj, sociala nätverk och samhället. Makten och även maktlösheten finns integrerad i familjemönstren och förhållandet mellan könen samt mellan olika etniska grupper. (Meeuwisse, Swärd, Sunesson, & Knutagård, 2016).

Foucault hävdar ytterligare enligt Åkerström Kördel och Brunnberg (2017, ss. 45-46) att makt är någonting som inte kan ägas eller tas i besittning. Dock har såväl barn som vuxna möjlighet att använda sig av den makt som omger dem. I sig har makt varken en skadlig eller främjande avsikt. Däremot kan makt, beroende på hur den används, orsaka stora förändringar eller skador. Gallagher utgår från Foucaults maktbegrepp och beskriver enligt Åkerström Kördel och Brunnberg (2017, s. 46) hur makt kan ses som en potential i stället för en ägodel i delaktighetsarbetet med barn. Med detta menas det att det är upp till vuxna hur de använder sin makt. I stället för att använda makten för att kontrollera, underordna och anpassa barnens beteende efter vuxnas normer, kan makten användas för att skapa möjligheter till

empowerment, frigörelse och motstånd hos såväl barn som unga. Av barn kan makten utövas exempelvis som motståndsstrategi eller för att på olika sätt manipulera uppfostringsmetoder. (Åkerström Kördel & Brunnberg, 2017, ss. 45-46).

Under historiens gång har det funnits flera olika barnsyner och dessa olika sätt att se på barn har bidragit till den ojämlika maktbalansen mellan barn och vuxna som finns än idag. Förenklat sagt har barn och barndomen observerats utifrån tre perspektiv, dock går det inte att tydligt sätta några gränser mellan dessa perspektiv och de har inte heller efterträtt varandra i kronologisk ordning utan de har ofta samexisterat. Det första synsättet har ett distinkt ovanifrånperspektiv där det anses att barn är oförnuftiga och oberäkneliga eftersom de förts utan moralisk kompass. Därför är det de vuxnas åtagande att förbättra barns brister med hård kontroll. Genom det här synsättet blir barn passiva mottagare för de vuxnas fostran och förväntas lyda utan motsägelser. Idag kan detta synsätt i uppfostran observeras genom att barn förväntas lära sig ett korrekt beteende genom att skuldbeläggas. (Fagerstrand, Ericson, & Kjellander, 2014). Detta är heller inget enkelt synsätt att avvänja sig från, eftersom det har funnits i så många år (Nordenfors, 2010).

Den andra barnsynen utgår från motsatsen, här anses barn födas som goda individer och att vuxenvärlden kan få en återblick till den medfödda och okonstlade godheten som människan innehar genom dem. Barn blir vägvisare till ett bättre samhälle i stället för att bli passiva mottagare av vuxenvärldens uppfostran. De blir därmed aktiva aktörer som har möjlighet att delta i och skapa ett gott samhället. Ibland har dock detta synsätt bidragit till att vuxna har frånsagt sig ansvaret och därmed lämnat barnen utan det skydd och stöd de har rätt till. Den tredje barnsynen är den barnsyn som legat till grund för barnforskningen de senaste hundra åren. Här beskrivs barns utveckling med olika stadier och barnet ses utifrån sin otillräcklighet snarare än utifrån sina kompetenser, här är det de vuxnas normer som fungerar som utgångspunkt. Detta synsätt fokuserar mer på vad barnet ska bli hellre än vad barnet är just nu. (Fagerstrand, Ericson, & Kjellander, 2014).

I dagens samhälle finns det en utbredd åldersmaktsordning som gör att barn konsekvent utesluts från rätten till delaktighet och de saknar även inflytande på grund av denna åldersmaktsordning. Denna exkludering av barnens delaktighet har förklarats med att barns förmågor är väsentligt annorlunda än vuxnas. Vuxna undervärderar ofta barnens förmågor och kompetens och synsättet som är mest framträdande dagens samhälle ser barn som passiva och okunniga. Eftersom vuxna har större makt än barn i samhället, är barn beroende av att vuxna skapar utrymme för barns delaktighet. Detta innebär att de vuxna även kommer

att skapa ramarna för barns delaktighet och då finns risken att det uppstår begränsningar som egentligen försöker motarbetas. Till exempel när vuxna anger frågor, bedömer barnens bidrag och analyserar det insamlade materialet vid intervjuer och enkäter är risken stor att de enbart uppmärksammar sådant som instämmer med vad de redan trodde. Denna risk ökar när det kommer till småbarn eftersom de ofta saknar fullutvecklade kommunikationsfärdigheter. Vuxna måste alltså vara medvetna om sina egna reaktioner och ge barn utrymme att vara så delaktiga som möjligt i så många delar av processen som möjligt. (Åhl, Karlsson, & Ingeström, 2021).

Ett syfte för barns delaktighet enligt Nordenfors (2010) är att barnen ska passa in i samhället och att barnens makt i förhållande till de vuxna ska öka. Eftersom vuxna i dagens samhälle har mycket större makt än barnen leder det lätt till att barnen inte får samma möjlighet att vara delaktiga. Detta innebär att barnen ofta får komma till tals och bli hörda i början av en beslutsprocess men att de inte har så mycket att säga till om när beslutet till slut ska tas, även om det handlar om ärenden och frågor som är viktiga för dem. En av målsättningarna med barns delaktighet är därför att denna maktfördelning ska bli jämnare. Tidigare i historien har barn inte fått möjligheten att delta i olika beslutsprocesser, även om det gäller dem, eftersom det länge har funnits och ännu finns en barnsyn som är att de inte är kapabla att delta i dessa processer.

Under de senaste åren har barns delaktighet inom beslut som rör dem själva samt besluten av de organ som tillhandahåller tjänster för barn varit en regeringsprioritet på internationell, nationell samt lokal nivå. Healy menar enligt Sanders och Mace (2006) att begreppet deltagande inte kan integreras smidigt i barnskyddsarbetet utan att ta hänsyn till arbetets utmärkande egenskaper. En av dessa egenskaper är den eventuella maktobalansen mellan barn och de vuxna som kan skapas. Detta blir särskilt evident för att beskåda ansträngningen inom barnskyddet mellan barnet som maktlöst offer för de vuxnas illvilja och barnet som den möjliga problemlösaren när det kommer till hans egna problem. Denna spänning gör förbättringarna när det kommer till barns deltagande i barnskyddet mer utmanande än inom andra områden där det redan gjort väsentliga framsteg både inom politik och praktik. Landsdown är enligt Sanders och Mace (2006) tydlig med att skilja mellan begreppen ”deltagande” och ”självbestämmande” och påpekar att deltagande inte medför att de vuxna frånsäger sig allt ansvar och att barnet kan fatta besluten på egen hand. Barn ska i stället vara aktivt involverade i beslutsprocessen med stöd och vägledning av vuxna som ska behålla auktoriteten genom hela processen. Deltagande innebär inte enbart att barnet ska vara närvarande vid möten utan det viktigaste är att de professionella är medvetna om barnets

åsikter gällande frågorna som behandlas samt de beslut som ska fattas. (Sanders & Mace, 2006).

Eftersom barnen anses befinna sig i en mera utsatt position än vuxna, har det lett till skapandet av teorier kring generation och generationsordning. Alanen menar enligt Åkerström Kördel och Brunnberg (2017, ss. 46-47) att barn och vuxna tillhör olika sociala grupper, det vill säga grupperna "barn" och "vuxna". Orsaken till att barn blir positionerade i en skild grupp beror på att barnen förutsätts vara annorlunda än de som tillhör gruppen vuxna. Denna positionsskillnad mellan barn och vuxna bekräftas dagligen i interaktion mellan gruppernas individer. Inom barndomssociologisk teoribildning tenderar barnens position i generationsordningen att ligga närmare skydd och omhändertagande än vuxnas position, samt även ligga längre ifrån makt och delaktighet. Åkerström Kördel & Brunnberg (2017, ss. 47-48) lyfter även upp ståndpunktsteori inom genusforskningen. Teorin har utvecklats med syfte att beskriva vikten av att inkludera minoriteter och deras perspektiv på olika fenomen och händelseförlopp. Genom att lyssna till individer som besitter en minoritetsställning i samhället kan diverse diskriminerade strukturer synliggöras för de som befinner sig i majoritetsposition. Enligt Åkerström Kördel och Brunnberg (2017, s. 47) menar Berry Mayall att barnen är en av de grupper som innehar en minoritetsställning i samhället och vars perspektiv, röster, kunskaper och färdigheter blir i underordning gentemot vuxnas. Med andra ord är det viktigt att få en ökad förståelse för barnens ståndpunkter, eftersom de ofta har ett annat perspektiv på världen än vad vuxna har, och kan därmed ge viktiga insikter som annars kanske förbises av vuxna. (Åkerström Kördel & Brunnberg, 2017, ss. 47-48)

Även Johannesen och Sandvik (2009, s. 40) nämner problematiken med vuxnas maktförhållande gentemot barnen. De menar att vuxna alltid är i maktposition i relation till barn och vad som påverkar barnens möjlighet till delaktighet och inflytande starkt beror på hur de vuxna bemöter barnet, om de klarar av att se barnet som ett subjekt samt hur de uppmärksammar den egna makten i förhållande till barnet. Dolk (2013, s. 113) menar att det oftast är vuxna som ses som subjekt, medan barnen görs till objekt som styrs till bättre värderingar genom att de vuxna överför "rätt" normer på barnen. I praktiken innebär detta att vuxna kan möta och kommunicera med barn som subjekt, medan barn som ses som objekt för familjearbetet endas talas om tillsammans med de vuxna (Forsström, 2017, s. 148). Enligt Karlsson (2014, s. 31) ska synsättet på barn vara "human beings", det vill säga som en källa till den kunskap som berör dem själva, hellre än "human becomings" som befinner sig i

utvecklingsprocessen och inte ses som kloka och kompetenta individer som kan vara delaktiga i beslut som gäller dem själva förrän de är i vuxen ålder.

3.6 Utvecklingsbehov

I dagens samhälle har barns delaktighet utvecklats en hel del. Tidigare handlade det om frågan om barnen ska ges möjlighet till delaktighet till att det nu handlar om hur personal inom det sociala området kan säkerställa barnens möjligheter för delaktighet på ett sätt som är betydelsefullt för dem. Det har dock visat sig vara en utmaning att få barn delaktiga i olika beslutsprocesser som berör dem, eftersom familjearbetarens attityd och relation till barnet är en viktig faktor till ett lyckat arbete och en ökad känsla av delaktighet hos barnet. Enligt en studie har det framkommit att många familjearbetare och andra professionella inom det sociala arbetet känner att de inte har tillräckliga verktyg och metoder för att skapa goda förutsättningar för barns delaktighet, detta gäller då speciellt inom barnskyddsprocessen eftersom den kan vara en väldigt komplex. I en undersökning har barn blivit ställda frågor om vad de tror att skulle underlätta för dem att vara delaktiga under möten med familjearbetare. Barnen skulle också då med hjälp av en person inom det sociala arbetet utveckla ett verktyg eller en metod för att främja delaktigheten. Där framkom det att det som är viktigt för barnen är vem som talar till dem och när samt hur konversationen går till och inte på vad de vill få sagt, utan mer hur mötet sker. (van Bijleveld, de Vetten, & Dedding, 2021).

Eftersom intresset över barns delaktighet och dess rättigheter har ökat i samhället de senaste åren, har det forskats kring barns upplevelser och utvecklingsbehov inom ämnet. Barnen har ofta uttryckt att det ibland är svårt att uttrycka sina åsikter på möten eftersom de inte kände sig trygga med att prata om allt och för att deras föräldrar var närvarande. Det gör att både barn och personalen i fråga går miste om många saker och information som kan vara betydelsefull. Andra barn har även uttryckt att de inte blir lyssnade på, blir ignorerade och att de professionella gör så som dom själva tycker. Barn anser även att samtalsämnena är tråkiga eftersom det ofta frågas vad de tycker. Detta visar att även om barns delaktighet har gått framåt så finns det mycket som bör fokuseras på och uppnå för att det skulle vara så tryggt för barnet som möjligt. På samma gång bör de känna att de kan vara delaktiga och har en chans att berätta om sina åsikter utan att föräldrarna ska vara närvarande. Samtalsmetoder och hur professionella kan få barnet att känna sig hörd bör utvecklas. Även om delaktigheten har ökat har erfarenheter hos barn kring detta inte varit positiva och visar att den fortfarande är bristfällig. (Boushel, 1998).

Även en studie på 151 socialarbetare som har gjorts i Israel stöder det som Boushel (1998) påvisar i sin forskning. Forskning i Israel har visat att barnen ofta känner att de inte blir hörda och att deras åsikter inte tas i beaktande. Resultaten i studien visar att socialarbetare tenderar att endast delvis genomföra barns rätt till delaktighet. Det beror på att socialarbetare var bekymrade över svårigheter med att kommunicera med barn. Annat hinder som minskar på barns delaktighet är när socialarbetare uppfattar barn som svaga, hjälplösa och inte kapabla att forma egna åsikter, men även när delaktighet anses som något som kan skada barnet. Detta visar att verktyg och vägledning för socialarbetare inte är tillräckliga utan deras attityder kring barns delaktighet är något som bör arbetas på. (Kosher & Ben-Arieh, 2020, ss. 294, 301-302).

Enligt Stenvall (2020, ss. 37-38, 41) arbetar Finland för att det i framtiden ska finnas fler sätt att stärka de metoder som finns gällande barns möjlighet till delaktighet och att barn blir hörda. Detta kan göras genom att använda leken, berättelser och andra aktiviteter för att diskutera barnens åsikter gällande olika ämnen och frågor. Personal som arbetar med barn behöver även kunna analysera olika sammanhang ur fler synvinklar och även tänka på den kommunikation som inte sker verbalt, alltså om det är några budskap som barnen framför med kroppsspråk eller tecken. Personalen behöver även hitta olika metoder för att lära känna barnens vardagliga miljö och vad som är viktigt för barnen. För att kunna stärka barns delaktighet är det viktigt att personalen får tydligare riktlinjer angående detta, att samarbete personal emellan stärks samt att nya metoder tas fram för att skapa goda förutsättningar för barns delaktighet. Då barns delaktighet utvecklas och stärks är det viktigt att tänka på att alla barn ska ha samma möjligheter att vara delaktiga i olika beslut. Att sträva efter en samstämmig barnsyn hos alla vuxna i samhället är även betydelsefullt för det utvecklingsriktade arbetet gällande barns delaktighet.

4 Familjearbete

I detta kapitel tas det upp diverse information om familjearbete. Till detta hör bland annat hur arbetet ser ut i teori och praktik, några centrala principer samt hembesökets uppbyggnad och syfte. Avsikten med detta kapitel är att ge en bakgrund till själva arbetsformen som ligger till fokus i detta arbete och utreda hur arbetet med småbarns delaktighet inom hembesök fungerar. Hur familjearbetare på bästa sätt kan bemöta både familj och barn kommer också tas upp.

4.1 Arbetet i teori och praktik

Familjearbete är definierat enligt barnskyddslagen som ett samhälleligt socialt arbete vars mål är att lösa svåra livssituationer och problem samt komma på lösningar till förändring. Vilken familj som helst kan i något skede av livet möta en svår situation där ett problem eller en form av kris inträffar som försvårar familjens möjlighet att klara av vardagen. Även med små stödåtgärder kan familjearbete hjälpa familjen att klara av dessa situationer. Familjearbetets klienter och behov kan vara väldigt varierande. Familjer kan behöva stödinsatser flera gånger och arbetet och intensitet av arbetet formar sig enligt familjens situation. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, & Virolainen, 2012, ss. 12-13). Det krävs ingen remiss för att bli klient hos barnskyddet inom familjearbete. Familjearbetet är kostnadsfritt och tjänsten kan ges upp till tio gånger. Dock är tjänsten i första hand avsedd för familjer som väntar på sitt första barn och första besöket sker ca en månad innan barns födelse. Det är ett omfattande, systematisk och långsiktigt stöd som bland annat främjar familjens välbefinnande. Att förbereda familjer inför barns födelse samt förändring som kommer att ske i den vardagliga livsstilen är syftet med familjearbete. (Kalajoki, u.d.).

Enligt Socialvårdslagen i § 18 är familjearbete en socialtjänst genom vilken välfärden stöds med hjälp av social handledning och annan nödvändig hjälp (Socialvårdslagen 1301/2014). Syftet med familjearbetet är att stöda hälsa och utveckling för barn och unga i behov av särskilt stöd. Arbetet hjälper familjen bland annat genom att stöda föräldraskapet och hantering av vardagen och de dagliga rutinerna, stärka interaktion och funktionsförmågan inom familjen samt handleda i vård och fostran av barn. Det är kommunernas ansvar att organisera familjearbetet, och detta kan ske på olika sätt, till exempel i samband med rådgivning, småbarnspedagogik eller skola. Arbetet stävar efter att ge barnfamiljer den hjälp och stöd de behöver i ett så tidigt skede som möjligt. Tidigt ingripande förhindrar exempelvis uppkomsten av familjeproblem, utanförskap och behov av barnskyddstjänster i familjens framtid. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2021). Familjearbete är ett av barnskyddets stöd inom öppen vården och genom att stöda familjer med hjälp av familjearbete är förväntningen och förhoppningen att omhändertagande skulle minska. Även om barnskyddets familjearbete inte skulle minska på mängden omhändertaganden så behövs denna form av stöd för att försäkra barn och ungdomars växt och utveckling. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, & Virolainen, 2012, ss. 12-13).

I praktiken börjar familjearbetet med en bedömning av familjens servicebehov, där familjearbetaren ser över föräldrarnas resurser och funderar på saker som föräldern behöver

stöd i. Exempelvis kan den professionella stöda familjen i bildandet av en daglig rutin samt i vård och fostran av barn, ge information om barnets tillväxt och utveckling, vägleda i frågor som rör dygnsrytm, ätande och sömn samt främja ett gott samspel mellan föräldrar och barn. En viktig del av familjearbetsprocessen är hembesöket, eftersom det är genom detta som familjearbetaren får en insikt i familjens dagliga liv och på så sätt får en bättre förståelse för vad familjen har för behov. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2021). Det kan bland annat innebära samtalsterapi, stöd med vardagssysslor, råd, vägledning med mera. Familjearbete kan även ordnas i form av interprofessionellt samarbete. (Helsinki, u.d.). Det är en mångprofessionell grupp som består av socialarbetare, hälsovårdare, dagvårdspersonal samt skolhälsovårdare och ordnas när livssituationen hos familjen är betungande (Grankulla, u.d.).

Familjearbete utförs i det egna hemmet eller i näromgivningen och fokuserar på att ge stöd för barnfamiljer i ett tidigt skede men även under en kort period i familjens liv (Korsholm, u.d.). Enligt kap. 3 13 § i Socialvårdslagen har barnet och hans familj rätt till att få nödvändig socialservice utan dröjsmål och det ska stöda föräldrar, vårdnadshavaren samt andra personer som har ansvar över barnets vård och fostran (Socialvårdslagen 1301/2014). Det är en del av barnskyddet som både förebygger och reparerar problem som uppstår. Familjearbetarens uppgift som stödperson är att kunna stöda samt handleda familjer i sådana frågor som är svåra för familjen att klara av eftersom vissa motgångar kan verka ohanterliga. För att stödja familjerna är det viktigt att utgå från barnets bästa, utan att glömma bort de individuella behov som familjemedlemmar har. För att familjerna skall kunna klara sig på egna händer i framtiden så finns det en strävan efter att hitta deras resurser samt stärka dem. Under det första mötet mellan familjen och socialarbetare så identifieras hur stort behov av familjearbete det finns. Efter att detta diskuterats ska en arbetsplan läggas upp där målsättningarna för familjearbetet framkommer. (Korsholm, u.d.).

Det har utvecklats olika former av arbetsmetoder och modeller för familjearbetet. Arbetet kan förverkligas genom möten med familjen, individuella samtal med familjemedlemmarna, hembesök, gruppverksamhet och rehabilitering för familjen. Den gemensamma faktorn för de olika formerna av arbetet är att arbetet ska utföras planerat och målinriktat enligt familjens individuella behov. Familjearbetet bygger på igenkännandet av service och stödbehovet samt att erbjuda det stöd som behövs innan problemen växer sig större och permanenta. Familjerna i behov av stöd kan själva komma fram och berätta om vad de anser vara stödbehovet men familjearbetarna kan också komma fram med deras observationer och

utvärdering av familjens behov. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, & Virolainen, 2012, ss. 15-16).

Till familjearbete hör kartläggande hembesök, utredning av stödbehov, tidigt ingripande, identifiering av familjens egna resurser och stärkandet av familjens nätverk av stöd. Förutom dessa hör det till familjearbetet att erbjuda handledning, stöd och rådgivning i olika situationer, att hjälpa med att sköta om barnen, samtala om familjens egna resurser och problemlösningsförmågor samt informera om andra stödåtgärder så som kamratstöd. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, & Virolainen, 2012, ss. 15-16). Enligt kap. 3 26 § i Socialvårdslagen ska rådgivning ges för att kunna främja barns välfärd, uppväxt, utveckling, stöda föräldraskapet samt för att ge barnfamiljer en förmåga till att klara sig självständigt och stärka deras resurser (Socialvårdslagen 1301/2014). När det gäller rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor så omfattar rådgivningen bedömning, handledning, rådgivning samt annat stöd. Som ett mål med arbetet är att hitta olika lösningar till förändring för det problem som familjen själva kan benämna. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, & Virolainen, 2012, ss. 15-16).

Barnet ska ha möjligheten att vara delaktig i familjearbetet samt ha möjligheten att välja att inte vara delaktig. Ifall barnet väljer att inte ta del av någon form av familjearbetare är det viktigt att den professionella funderar ut en lösning till barnets delaktighet på ett annat vis än den fysiska delaktigheten. Att barnen får chansen att välja detta kan även vara ett sätt för barnet att vara delaktig i processen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2021).

4.2 Centrala principer

Familjearbetet och relationen mellan klienten och familjearbetaren formas av lagstiftning om klientens ställning och rättigheter inom socialvården och social- och hälsovårdens etiska principer. Familjearbetets verksamhet vägleds och stöds av social- och hälsovårdens principer och etiska riktlinjer. Centrala begrepp och principer inom familjearbete är klientorienterat-, familjeorienterat- och barnorienterat arbete. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, & Virolainen, 2012, ss. 17-18).

4.2.1 Klientorienterat familjearbete

Med klientorienterat arbete inom familjearbete menas att höra på klientens behov och önskemål. Till det hör även att informera om klientens rättigheter. Klientorienterat arbete framförs till familjerna genom att lyssna på familjemedlemmarna samt respektera dem.

Klientorienterat bemötande stöder familjearbetets process och stöder familjerna till att förbättra sina liv samt stärker familjemedlemmarna då de får känslan av att ha val- och beslutanderätt inom processen. Då familjen stärks med klientskapet förstår de bättre sin egen situation och möjliga problem och dess konsekvenser samt är mer motiverade till att arbeta tillsammans för en lösning. Genom att familjearbetaren förstår grunderna för klientorienterat arbete kan hen bättre bemöta familjen på ett klientorienterat arbetssätt. Dessa grunder för klientorienterat arbete är respekt, bemöta alla som egna individer med egna unika erfarenheter, öppenhet, ärlighet och förtroende, ögon för helheten och möjlighet för familjen till beslutsfattande. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, & Virolainen, 2012, ss. 18-23).

Respekt för klienten kan utföras och visas på flera vis men i grunden betyder det att känna igen klientens självbestämmanderätt och andra mänskliga rättigheter och stärka dem samt se till att klienten har dessa rättigheter. Respekt har en resursförstärkande betydelse för klienten och är mer betydelsefull då klienten inte upplever respekt i sina egna nätverk. Genom familjearbete bemöts det många olika familjer i olika situationer och därför är det viktigt för den professionella att komma ihåg att alla familjer och individer har sina egna unika erfarenheter. Inom familjearbetet ska det fokuseras på just vad familjen i fråga behöver och vad som är viktigt för just familjens medlemmar. Familjemedlemmarna skall stödas till att bli aktiva medlemmar och experter över sina egna liv. Med arbetet är det viktigt att familjen får tillräcklig individuell hjälp och stöd för metoder som familjen kan använda för att hitta sina egna resurser och framföra sina egna känslor. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, & Virolainen, 2012, ss. 18-23).

Öppenhet, trovärdighet och förtroende är i central position för att familjearbete ska lyckas. Ett gott samarbete kräver förtroende vilket i sin tur ökar ärligheten. Då samarbetet är förtroendefullt vågar alla parter ta sensitiva problem till diskussion samt framföra sin egen åsikt, även om den skiljer sig från någon annans. All kommunikation till samarbetspartners i ärenden som berör familjen skall ske med lov av familjen. Som grund är klienten medveten om med vem hans ärenden arbetas och varför. Familjearbetaren ska informera familjen om hen gör samarbete med andra myndigheter inom ramen av lagen. I situationer var familjearbetaren måste göra en barnskyddsanmälan ska familjen informeras om anmälan och familjens åsikt ska inte påverka beslutet av anmälan. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, & Virolainen, 2012, ss. 18-23).

Inom familjearbete ska ärenden utredas både från hela familjens perspektiv och familjemedlemmarnas individuella åsikter, eftersom det skapar en bild över helheten. Det är

viktigt att det klargörs för familjen att de har olika alternativ och det är upp till familjearbetaren att informera och se till att familjen får kunskapen om andra tjänster. Genom detta har familjen möjligheten att fundera över vilka andra service och tjänster skulle vara till nytta för deras situation. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, & Virolainen, 2012, ss. 18-23).

4.2.2 Familjeorienterat familjearbete

Det är upp till familjen att definiera vem som hör till familjen och vem från familjen som är delaktig i familjearbetet. Familjearbetet ska basera sig på varje familjemedlems egna värderingar, livserfarenheter och familjens egna resurser. För att detta skall fungera måste familjearbetaren bekanta sig med varje familj på ett nytt sätt och lära sig den familjens tankar och funktioner. Med familjearbetet finns en strävan att ta i beaktan varje familjemedlem och deras önskemål. Grunderna för ett familjeorienterat familjearbete bygger på att se familjen som expert över sin egen situation, att beakta interaktionen mellan familjemedlemmarna, se familjen som en helhet men likaså som enskilda individer och varje familj som egna unika familjer. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, & Virolainen, 2012, ss. 23-26).

Familjearbete kan börja med arbete med en familjemedlem och sedan inkluderas de andra familjemedlemmarna. Då målsättningarna sätts för arbetet är familjen som helhet i fokus och lägger grunden för vilka metoder och arbetssätt tas i bruk för att nå de gemensamma målsättningarna. Familjearbetarens roll är att vara experten på arbetsprocessen medan familjen själva är experten över sitt liv och sina erfarenheter. Familjearbetaren ska finnas som stöd för familjen i form av en samarbetspartner som hjälper att komma åt lösningarna för en bättre fungerande vardag. I olika fall kan familjen ha svårt att se sin egen situation kan på detta vis inte fungera som experten över sin egen situation och då är det familjearbetarens roll att stöda familjen att se situationen ur olika perspektiv. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, & Virolainen, 2012, ss. 23-26).

Alla familjer bygger på olika slags relationer och interaktioner mellan familjemedlemmarna. Då det kommer till hur familjen fungerar som en helhet spelar alla familjemedlemmar en betydlig roll med deras interaktion. Förutom relationen till familjen har alla sina egna nätverk utanför familjen som kan återspegla sig i interaktionen inom familjen. Familjearbete är till för att behandla relationerna inom familjen men även att behandla relationerna till de olika nätverk familjemedlemmarna har. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, & Virolainen, 2012, ss. 23-26).

Familjen är en helhet och varje familjemedlems handlingar påverkar alla i familjen. Familjearbetarna kan öppna upp till diskussion hur olika handlingar påverkar de olika familjemedlemmarna och genom detta få familjen att själva fundera på sina handlingar och möjliga konsekvenser det för med sig. En gemensam önskan för familjer är ofta att få en större samhörighetskänsla i familjen. Det är i många fall nyttigt för familjerna att få möjlighet under arbetsprocessen att se på sitt liv ur olika perspektiv. Familjearbetaren kan se och höra familjens individuella tankar och önskemål och sedan i gemensamma diskussioner ge familjen möjlighet att komma samman och öppna sina ögon för de individuella tankarna som finns inom familjen. Barnen i familjen deltar ofta gärna aktivt i frågor som berör familjen då de ges möjligheten till detta. Barn kan ha sina egna målsättningar med familjearbetet med beaktan på deras ålders- och utvecklingsnivå. Gemensamt med föräldrarna är det viktigt att gå igenom hur ärenden som berör familjen behandlas med barnen och även hur stort stöd barnen behöver. Förutom den gemensamma stöden som familjearbetaren ger familjen är det viktigt att även barnen får individuell tid och stöd för att utreda deras tankar och åsikter. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, & Virolainen, 2012, ss. 23-26).

4.2.3 Barnorienterat familjearbete

Med ett barnorienterat familjearbete är tanken att ta barnet i beaktan i alla beslut. Då familjearbete görs så är det viktigt att fundera kring vilka följder situationen har för barnets utveckling och hur situationen i familjen påverkar barnets tankevärld om hur människor fungerar. I strävan om ett barnorienterat familjearbete är det viktigt att ha kännedom om barns utveckling och utmaningar som kan förekomma för att kunna känna igen barnets nivå. I ett barnorienterat familjearbete betonas att ta barnets perspektiv i beaktande och arbetet tillsammans med barnet. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, & Virolainen, 2012, ss. 26-27). Att småbarn får vara delaktiga stärker en trygg utveckling och tillväxt. För att professionella ska kunna främja småbarns delaktighet måste den professionella kunna förstå och observera vad det är barnet försöker förmedla. Det finns inget sätt att exakt veta vad barnet känner men genom att lära sig observera miner, gester och andra uttrycksformer kan den professionella få en insyn till hur barnet reagerar i olika situationer. (Lastensuojelun Keskusliitto, 2021).

I ett barnorienterat arbete finns det olika arbetssätt och metoder. Ett arbetssätt som betonas mycket är att familjearbetaren träffar barnet i konkreta möten. Genom att träffa barnet kan familjearbetaren bäst få en bild av barnet. För att se hur barnet fungerar naturligt kan

familjearbetaren genom vardagliga uppgifter inom familjen få en bild av barnets tankevärld och livsmiljö. Genom att familjearbetaren leker och diskuterar med barnet kan familjearbetaren få mångsidig information om barnet. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, & Virolainen, 2012, ss. 26-27). Genom gemensamma lekar eller spel kan småbarn hitta tryggheten till att våga samtala och berätta om sina upplevelser till professionella. Trygghet och delaktighet stärks även då barnet inte tvingas till något av den professionella. Med detta menas att ge barnet utrymme till att välja om barnet vill prata eller om barnet vill komma nära. (Lastensuojelun Keskusliitto, 2021).

En av utmaningarna i arbetet med barn kan vara att se olika saker ur barnets perspektiv. En riskfaktor kan vara att föräldrarna tar all fokus och då ligger barnet i fara att bli i bakgrunden. Familjearbetarens roll är att se till att barnets tankar hörs och att barnets behov tas i beaktan under hela arbetsprocessen. Det är viktigt att komma ihåg att ett litet barn alltid är beroende av andra människor. På grund av detta bör familjearbetaren och föräldrarna hitta ett gemensamt arbetssätt samt hitta lösningar som stöder familjen och barnet. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, & Virolainen, 2012, ss. 26-27). I mentaliseringsteorin, som har använts i ett delaktighetsverktygsprojekt ”Huomaa Minut!”, lyfts det fram att småbarn behöver vuxna för att reflektera ifrån deras känslor och tankar för igenkännande av dessa känslor. Småbarn är även beroende av vuxna som sin röst för att bli hörda. För möjliggörandet av småbarns delaktighet är det viktigt att professionella uppmärksammar barnet då hen initierar interaktion och förmedlar det som barnet uttrycker. (Lastensuojelun Keskusliitto, 2021).

4.3 Hembesök

Hembesök som metod började utvecklas under 1970-talet då enstaka regelbundna ingripanden i form av hembesök gjordes för att undervisa föräldrarna hur de på bästa sätt skulle mildra påföljderna av spädbarns eller småbarns funktionsvariation. På 1980-talet började människor prata om ett multidisciplinärt förhållningssätt till hembesök i och med att det hade börjat ske en förändring mot överspecialisering med yrkesverksamma inom olika kunskapsområden. På 1990-talet började olika professionella aktörer framföra sina intressen djupare och ett medicinskt förfarande började långsamt involveras i hembesök. Under 2000-talet har den största utmaningen varit finansiering. (McWilliam, 2012).

Målet med hembesök är att skapa en god start för familjearbetet och påbörja familjens klientplan. Genom hembesöket får arbetaren lära känna både barnets/barnens och familjens

behov, utvecklingsnivå, vanor och beteende i hemomgivningen. Metoden används runtom i hela Finland, både på svenskspråkiga och finskspråkiga orter. Vanligtvis görs besöken i par, eftersom det senare ger dem en möjlighet att reflektera över hembesöket och de intryck de fick därifrån. Då familjearbetare går på hembesök är deras uppgift inte att ge råd åt familjen, utan hellre att lyssna på dem och ställa frågor gällande deras individuella situation. Samtalsämnen kan exempelvis handla om familjens vardag hemma, sovandet, ätandet, växelverkan mellan familjemedlemmarna och eventuella orosmoment som familjen har. (Kanninen, Sigfrids, & Backman, 2009, ss. 148-149.). En viktig metod för att få fram familjens resurser och mål samt för att kunna bedöma familjens nuvarande förhållanden och funktionalitet är rutinbaserade intervjuer. Tyvärr finns det få uppgifter om denna metods faktiska verkan men den har ändå blivit populär inom hembesök. Rutinbaserade intervjuer är en bedömningsprocess som har sina rötter inom engagemangsteorin samt familjesystemsteorin och dess syfte är att förbättra familjens livskvalitet. (McWilliam, 2012).

Hembesök kan ske både för att förebygga framtida svårigheter och problem för en familj, men även då en svår situation redan uppstått. Ett tidigt ingripande då en familj stöter på en kris eller svårighet är betydelsefullt eftersom det kan förebygga riskerna för psykisk ohälsa i hela familjen, speciellt för barnen. Dessutom bidrar det till en långsiktig god psykisk och fysisk hälsa. I Sverige har de gjort forskning gällande förebyggande hembesök i samarbete, alltså att både personal från socialtjänsten och barnhälsovården gör hembesök. Detta har visat sig ha positiva konsekvenser och följder för både barnen och vårdnadshavarna och denna typ av arbetsmetod är uppskattad av både personal och klienter. (Folkhälsomyndigheten, 2022).

Hembesök gynnar alla gravida och barnfamiljer eftersom tidigt stöd kan förbättra familjens och barnets liv. Dock är resurser begränsade vilket gör att det endast är ett begränsat antal familjer som får de stödtjänster som hembesök erbjuder. På grund av detta är de flesta tjänster inriktade på låginkomstfamiljer, blivande mammor, unga mammor samt familjer med spädbarn. (National Home Visiting Resource Center, u.d.). Gravida mammor samt nyblivna föräldrar kan med hjälp av hembesök främja barnets hälsa samt förebygga övergrepp och försummelse av barn. Hembesökare fokuserar på att kunna främja en stark förälder-barn-anknytning, ge information om sådana aktiviteter som främjar barns utveckling och ge stöd åt föräldrarnas egen roll eftersom föräldrarna är barnets första lärare. (NCSL, 2021). Även Li, Jack, Gonzalez, Duku och MacMillan (2015) påvisar att hembesök för blivande mödrar och nyblivna första gångs mammor är väsentligt för att förbereda

kvinnorna för moderskapet men även för att kunna förebygga och förhindra behovet av någon barnskyddstjänst. Hembesök kan hjälpa till att avsluta barnskyddstjänsterna då de inte längre finns ett behov av det.

Hembesök hos familjerna är ett arbetssätt vars fokus ligger på familjen och att hitta olika medel för familjen att klara av vardagen bättre. Det är i familjernas egna hem som de är som naturligtast och familjearbetaren kan se hur helheten fungerar. I familjens bekanta omgivning kan familjearbetaren observera vardagliga situationer och hjälpa till med sådant som inte fungerar. Hembesök ger även ett mycket bra tillfälle för familjearbetaren att uppmärksamma barnen i familjen. Då familjearbetaren gör hembesök är det viktigt att komma ihåg att hemmet är ett privat område och familjen har all rätt till att skydda sitt privatliv. Det är upp till familjerna att välja ifall de vill ta emot familjearbetaren i sitt hem. Hembesöken bygger en klientrelation var relationen grundar sig på familjens villkor. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, & Virolainen, 2012, ss. 164-167).

Under hembesöken är det bra att familjearbetaren har tillräckligt med tid att spendera i hemmet. Om familjen får känslan av tidspress kan det minska på arbetsprocessens trovärdighet och göra det gemensamma arbetet svårare. Innan hembesöken skall det diskuteras om vilka mål som besöket har och hur länge besöket kan ske samt tidpunkt för besöket. Då hembesöket är i gång är det viktigt att familjearbetaren tar i beaktan möjliga kulturskillnader och gemensamma spelregler. Målen för hembesöken kan vara väldigt olika. Vanligaste målet med besöken är att bygga en förtroendefull klientrelation samt att upprätthålla relationen i fortsättningen. Tillsammans kan familjen med familjearbetaren komma överens om fortsättningen och hurdana delmål eller ”hemuppgifter” de vill träna på. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, & Virolainen, 2012, ss. 164-167).

Det finns många studier som visar att hembesökstjänster fungerar och för tillfället finns det 15 evidensbaserade hembesöksmodeller. Modellerna är dock verksamma i USA och de har uppfyllt bevisstandarder som har blivit fastställda år 2018 av Home Visiting Evidence of Effectiveness-projektet. (National Home Visiting Resource Center, 2019). Projektet lanserades år 2009 och går ut på är att bedöma beviset för effektivitet som krävs av lagstiftningen för hembesöksmodeller genom att grundligt genomgå litteratur. Den betjänar familjer med gravida kvinnor samt barn från födseln och upp till fem års åldern. (Sama-Miller, o.a., 2021). Då de högkvalitativa hembesöksprogrammen har utvärderats har det visat att det ger positiva effekter eftersom till exempel förekomsten av övergrepp samt försummelse av barn minskar (NCSL, 2021). Dock jämförs resultaten vanligtvis med familjer som har tillgång till hembesökstjänster med familjer som inte har tillgång till det.

Resultaten visar ofta att familjer klarar sig bättre än sina jämnåriga när de är engagerade i hembesök. Det som inte tas i beaktande under forskningen är att det finns familjer som får färre förmåner eller inte alls. Dessutom finns det familjer som har det sämre från tjänster de fick tillgång till än vad de hade före det. För att noggrant kunna identifiera erfarenheter och resultat för de som deltar i programmen, behövs mera precision. (HARC, u.d.).

Evidensbaserade modeller har olika tillvägagångssätt som utgår från familjens behov även om alla har samma egenskaper. Exempelvis betjänar vissa program familjer som väntar på sitt barn medan andra betjänar efter ett barns födelse. En av de 15 evidensbaserade program kallas för MIECHB och de har sedan år 2010 gett familjer sådana verktyg som de är i behov av. Programmet är tillämpad för gravida kvinnor och familjer med barn ända tills de ska börja gå på daghem, men där både mamman och barnet befinner sig i riskzonen för att drabbas av dålig hälsa. Detta program bygger på vetenskaplig forskning som har tagit plats i årtionden. Forskningen som denna modell är byggd på visar att hembesök förbättrar livet för både barn och familjer. (HRSA Maternal & Child Health, 2021).

Li med flera (2015) menar enligt en studie att hembesökets funktion och potential bör utökas genom att personal inom det sociala området och vårdpersonal kan samarbeta och dela information med varandra och andra myndigheter vid behov för att kunna ge bättre tjänster för blivande föräldrar samt nyblivna föräldrar. På detta sätt blir det ett interprofessionellt samarbete mellan de olika yrkesgrupperna för att ge klienten i fråga så bra service och stöd som möjligt. Detta innebär att vårdpersonal kan, med klientens medgivande, kontakta personal inom det sociala området om det finns behov av något stöd eller service, som till exempel ett hembesök för att hjälpa klienten förbereda sig för föräldraskapet eller att se hur det går för klienten eller klienterna i början av föräldraskapstiden.

Ferguson (2018) påvisar i sin forskning om hembesök inom barnskyddet och det sociala arbetet hur viktigt det är med hembesök och han vill dessutom uppmärksamma att dessa hembesök är och har blivit negligerade och bortglömda. Att utföra familjearbetet i klienternas hem har visat sig vara en avancerad arbetsmetod och familjearbetarna behöver först och främst ha observerat hemmasituationen, detta för att familjearbetaren och klienterna i samarbete med varandra skall kunna uppfylla målet med familjearbetet. Under tiden som familjearbetaren observerar familjen och deras miljö i hemmet ska hen intervjua barnen och föräldrarna både individuellt och tillsammans i olika sammanhang och i olika delar av hemmet. Familjearbetaren ställer frågor till familjen om barnens hälsa och utveckling, föräldrarelationerna, orsaken till familjearbetet, hurdant socialt nätverk familjen

har samt vad familjen har för servicebehov. Dock påvisar Fergusons studie att tillvägagångssätt och metod under hembesöket inte är helt och hållet styrt utav några riktlinjer. Det är till stor del familjen och individerna inom familjen som bestämmer och på så sätt styr hemmets påverkan samt servicebehov och så vidare. Detta innebär att det inte direkt finns någon fastställd plan för hembesöken utan att familjearbetarna själva behöver improvisera och se vad som fungerar just med den familjen. Det finns alltså inte någon metod som kommer fungera i alla hembesök.

Bäckström, Thorstensson, Pihlblad, Forsman och Larsson (2021) påvisar i sin studie fördelen med hembesök bland barnfamiljer, där deltagarna i studien uppfattade hemmiljön som en trygg plats som underlättar samtal med professionella. I jämförelse med exempelvis hälsocentralen eller socialtjänsten upplevdes hemmiljön som en mera naturlig plats, vilket medförde att familjen kände sig lugnare och kunde bete sig mera naturligt. Hembesöken innebar även att deltagarna fick möjlighet att visa de professionella olika saker och prata om vad som var väsentligt för dem i deras naturliga miljö. Ytterligare gav hembesöken en bättre inblick i varje familjs unika livssituation, eftersom det gav hela familjen, även övriga syskon, en mer framträdande roll i samtalet med de professionella. Bland föräldrarna noterades ökat självförtroende i relation till föräldraskapet genom den trygghet och säkerhet som upplevts under hembesöken samt en känsla av förtroende till de professionella och familjens möjlighet att få service då de behöver det. Även Barboza, Marttila och Burström (2021) menar att hembesök möjliggör arbete med familjens befintliga situation i en miljö som främjar deltagande bland familjemedlemmarna och stärker föräldraförmågan. I en studie av Solberg, Glavin, Berg och Osvold (2021) gällande norska pappors erfarenheter av hembesök framkommer det hur viktigt hembesöket är för bildandet av förtroende mellan förälder och professionell. Ytterligare upplevde deltagarna i studien en större känsla av kontroll i samband med hembesöket, vilket gjorde det enklare att öppna upp om svåra ämnen. En av papporna sade följande gällande detta:

Being in a small office, you have no space of your own, no opportunities to retreat, so to speak. In your own home you can stand up, walk around, gain some physical distance, for a short while. So, I think it is a nice arena – the safety of being in your own home, being less formal, that's important to me. (Solberg, Glavin, Berg, & Osvold, 2021).

Den tidiga barndomen är en tid då barn utvecklats en hel del och detta är också en kritisk period eftersom den psykiska och fysiska hälsan hos ett barn under dessa år kan påverka barnets framtid, som till exempel den framtida hälsan, både fysiskt och psykiskt, men även

riskan för kriminalitet och missbruk samt utbildningsnivå. Ett barn behöver hälsosamma och goda faktorer i sitt liv för att främja en god hälsa även i framtiden. Dessa faktorer är stödjande och trygga föräldrar och anhöriga i sin omgivning som ger barnet den närhet som barn behöver i barndomen för att knyta an till sina föräldrar och sin familj. Ytterligare en faktor är att barnet har en trygg och stimulerande miljö, alltså hemmet. En studie har gjorts av Chartier, Brownell, Isaac, Chateau, Nickel och Katz med flera (2017) där de undersökte hur effektivt det första hembesöket för en familj är, för att kunna minska på misshandel och våld inom familjer samt att främja barns utveckling och hälsa. Det första hembesök ska då ske i så tidigt skede som möjligt, då barnen är under treårs åldern. I studien framkom det att dessa hembesök har minskat andelen barn som behöver omhändertas av barnskyddet samt minskat på sjukhusvistelser för barn som blivit utsatta för misshandel inom familjen i hemmet. Hembesöken har även förbättrat barnens utvecklingsnivå då de ska börja skolstarten. Detta resultat påvisar hur effektivt och nödvändigt det är med hembesök för att främja en bra familjrelation och förebygga framtida svårigheter. (Chartier, o.a., 2017).

Forskning har visat att hembesök inom familjearbetet, speciellt med familjer med barn under skolåldern, har haft positiva följder. Något som till högsta grad påverkar om besöket får positiva eller negativa effekter är hur det går till, vad som sker och hur mycket tid som läggs på respektive ämne som tas upp till diskussion under hembesöket. Detta påverkar även effektiviteten för hembesöket. (Nygren, Green, Winters, & Rockhill, 2018). Nygren, Green, Winters och Rockhill (2018) har gjort en studie angående hembesök, vad som sker under besöket, vilka metoder som tillämpas samt olika modeller. Vid undersökningen fick 123 familjer hembesök under ett år, där de också skulle fylla i aktivitetsloggar för hembesöket. Resultatet visade att familjerna i snitt hade fått 28 hembesök, alltså ungefär tre hembesök per månad. Det visade sig att det fanns tre olika ämnen som ofta kom upp till diskussion under hembesöket, det vill säga barnens utveckling, omvårdnaden av barnen och även relationen mellan barn och förälder. Dessa ämnen var betydelsefulla för ett lyckat och effektivt hembesök men det fanns även två ämnen som skulle kunna diskuteras mera under hembesöken på grund av dess positiva effekter för föräldrarna i familjen. Dessa ämnen är föräldraskap och uppfostring. För de familjer som fokuserade en hel del på olika föräldraskap- och uppfostringsfrågor visade det sig att deras stress angående detta hade minskat inför uppföljande hembesök. Dessa föräldrars stressnivå hade alltså minskat mer än för de föräldrar som inte fokuserade på föräldraskap och uppfostring lika mycket. Undersökningen visade även att mängden hembesök var av betydelse. Familjer med

regelbundna hembesök blir påverkade positivt, där det kan minska stress hos familjen och förebygga framtida problem som kunnat uppstå samt även minska familjens stödbehov.

Ytterligare en undersökning utförd av Alitz, Geary, Birriel, Sayi, Ramakrishnan och Balogun med flera (2018) har påvisat att hembesök är en grundläggande faktor för att främja en positiv vardag för familjer, speciellt för barnen men även för att förebygga framtida problem som annars hade kunnat uppstå. Hembesöket är som ett tidigt ingripande som förhindrar svårigheter och krissituationer som familjen annars hade kunnat stöta på i vardagen. Denna undersökning påvisar även den att tydliga och programenliga metoder kan minska på den arbetsrelaterade stressen för de professionella som utför hembesök som arbetsmetod. Att ha sådana metoder kan även stödja och främja välbefinnande för både personal och familjen som hembesöket sker hos samt gynna hur effektivt hembesöket blir. Detta är även väsentligt då det handlar om hembesökets konsekvenser, ifall de är negativa eller positiva.

Alitz med flera (2018) menar även att ytterligare forskning behövs gällande hembesök inom familjearbetet för att kunna noggrannare jämföra mängden stressfaktorer beroende på de professionella som är erfarna med hembesök som arbetsmetod och de professionella som inte har lika mycket erfarenhet av hembesök. Att forska mer om detta skulle då kunna skapa en större förståelse för fördelarna av det känslomässiga arbetet gällande hembesök, eftersom det kan vara en känslomässig situation för familjen i fråga.

Många hembesök har övergått till virtuella tjänster på grund av COVID-19 för att kunna stöda hälsan och säkerhet för familjer. Även i denna situation spelar hembesök en viktig roll för att tillgodose behoven. Att stödja familjer genom att identifiera både lokala och nationella COVID19-relaterade resurser, till exempel om hurdan effekt COVID-19 har för gravida kvinnor samt hjälper familjer att förstå risken kring det. (HRSA Maternal & Child Health, 2021). I England blev alla hembesök virtuella, förutom de mest brådskande, efter nedstängningen av samhället. Den sensoriska och kroppsliga upplevelsen som till exempel en socialarbetare kan få av hembesök spelar en stor roll. Det kan handla om starka dofter och husdjur, men även de känslor som hembesökaren upplever i hemmet. Därför fick övergången till virtuella hembesök djupgående konsekvenser för de professionellas förmåga att förstå barns liv. (Cook & Zschomler, 2020).

Enligt en undersökning, som skedde år 2020, var socialarbetarna bekymrade över virtuella besök, eftersom det var svårt att bygga meningsfulla relationer, stödja familjer och göra korrekta bedömningar. Efter de första fjorton veckorna skedde dock en förändring. Socialarbetare blev mera optimistiska över de möjligheter som virtuella besök gav. Den

virtuella kommunikationen gav arbetare en chans att diskutera oftare med familjer, men gav även ett utrymme för chattsamtal där arbetare kunde checka in med föräldrar. Med hjälp av chattsamtal kunde arbetaren sedan hålla ett längre videosamtal och vara mera lyhörda. Konsekvenser som virtuella besök hade var att bedömningar som skedde i samband med barnskyddsfrågor begränsades och att arbetarna kände sig utmattade och nedstämda eftersom de inte hade kamratstöd från kollegor. När vissa familjer blev kontaktade oftare blev de frustrerade eftersom det kändes påträngande och kände sig konstant övervakade. En annan konsekvens som virtuella besök hade var att de professionella ofta var oroliga över att familjer i nöd lätt kunde bli osynliga under nedstängning av samhället, eftersom endast högriskfall prioriterades. (Cook & Zschomler, 2020).

4.4 Bemötande

I mötet med en familj existerar det många olika språk. De vuxna har ett språk som ofta innehåller abstrakta ord och tankar medan språket mellan barn och vuxna oftast innehåller mer direkta, logiska och känslomässiga ord. För barnen innebär leken ett huvudspråk. När familjearbetaren kommer in i familjen har hen däremot ett främmande språk. Detta språk innebär ofta vuxenvärlden och rationalitet. Familjearbetarens språk riskerar att skapa avstånd till barnets språkvärld. I och med att det existerar olika sorters språk mellan de olika familjemedlemmarna måste familjearbetaren kunna tolka och översätta mellan familjemedlemmarnas olika sätt att kommunicera och tänka. Detta kräver mycket flexibilitet, lekfullhet samt symboliskt tänkande från familjearbetarens sida. Familjearbetaren behöver även vara lyhörd och kunna kommunicera genom olika kommunikationskanaler. (Forsström, 2017, s. 152).

Det finns olika nivåer av möten och det är vanligast att dela in dem i en strukturell, positionell, relationell och upplevelsenivå. På den positionella och strukturella nivån äger mötet rum inom tydliga och strukturella ramverk. Ramarna utgörs av regler, förhållningssätt och metoder samt av en ojämn maktfördelning. Speciellt denna maktobalans präglar och formar mötena mellan klienterna och de professionella i stor utsträckning. De positionella faktorerna så som klass, kön och etnicitet bidrar ytterligare till denna maktobalans och det finns studier som visar på en systematisk diskriminering av invandrare och kvinnor. Den relationella nivån handlar om att försöka skapa sociala situationer på mötena men det handlar också om påverkan och subtil makt. Denna nivå handlar om den faktiska interaktionen. Mikromakt används för att beskriva makten som kan utövas genom gester, uteblivna hälsningar, blickar och andra svärfångade signaler. Enbart genom en subtil betoning eller

ansiktsuttryck kan klienten förstå vad som gäller, detta kallas för upplevelsenivån av ett möte. (Meeuwisse, Swärd, Sunesson, & Knutagård, 2016, ss. 277-278).

4.4.1 Att bemöta familjen

Inom familjearbete måste de professionella förhålla sig till både familjens yttre sociala livssituation och även den inre relationella livssituationen. Familjearbete handlar mycket om att se; se hur barnet har det och se hur föräldraskapet fungerar. För att få den bästa inblicken i familjen krävs både närhet och avstånd. Närhet för att kunna se både barnets och föräldrarnas problematik och avstånd för att kunna se båda på samma gång. Familjearbetaren måste jämt balansera och förena tendenser som många gånger verkar oförenliga. Ett exempel är hur familjearbetaren på ett respektfullt sätt kan närma sig föräldrar som begått övergrepp mot sina barn utan att på samma gång förringa allvaret i situationen. Genom att lyfta in barnet i samtalet samt genom att fråga föräldrarna om barnen ger familjearbetaren en möjlighet att på ett djupare plan involvera både barnet och föräldrarna. Familjearbetaren får både veta hur barnets faktiska situation ser ut och hur föräldraskapet ser ut. Familjearbetaren får även möjlighet att sporra föräldraskapet vilket många gånger fungerar som en källa till viljan att förändra hos vårdnadshavarna. Det gör även att föräldrarnas insikt och motivation till att förändra situationen för barnen ökar. Då barnet lyfts in i samtalet så främjas också växt och utveckling. När föräldrarna pratar om sina barn aktiveras föräldraskapet vilket rör ansvar, växt och framtid. (Forsström, 2017, ss. 17-18).

I föräldraskapsdelen, som handlar om vad föräldrarna eftertraktar för sina barn, finns även eventuella målbeskrivningar av vad föräldrarna värderar som viktigt i sitt liv samt i vilken riktning som de vill styra sina liv. Här kan det uppkomma en naturlig och stark konfrontation om det är så att föräldrarna lever sina liv långt bort ifrån vad barnet egentligen behöver från föräldrarna. Detta synsätt innebär ofta således en väckarklocka för föräldrarna. Föräldrarnas förmåga till empati är avgörande för i vilken mån stress kommer avreageras på barnet. En empatisk inlevelse hjälper även föräldrarna att ha en realistisk bild av barnet och hans livssituation, eftersom begreppet empati betyder att föräldrarna har möjlighet att sätta sig in i barnets behov och upplevelser och där igenom se världen utifrån barns perspektiv. Därför är empatiarbete väldigt viktigt när det kommer till mötet med familjen. Empatiarbete handlar om att utveckla föräldrarnas omsorgsförmåga. (Forsström, 2017, ss. 217-219, 221-222, 225-227).

Empatisk konfrontation kan vara bra att använda sig av för att väcka diskrepans hos föräldrarna, alltså att utforma en psykologisk lucka över vad föräldrarna önskar sig och vad de faktiskt är idag. Ofta innebär denna lucka, om den är för stor, en motivationskraft till förändring. Sålunda innebär empatisk konfrontation att familjearbetare försöker närma sig familjens svåra livssituation och titta närmare på familjens nuvarande situation. Sedan ställs frågan hur familjens och föräldrarnas nuvarande situation krockar med vad föräldrarna önskar för sina barn. Då kommer eventuella värderingskrockar att uppstå och dessa har en tendens att betyda mycket för människor, då det människan anser är viktigt i livet hindras av till exempel ett ifrågasättande av föräldraskapet skapas en drivkraft till förändringsinriktade samtal. (Forsström, 2017, ss. 217-219, 221-222, 225-227).

Samtal om problem bör inte ses som något negativt utan samtal om familjens problem medför möjligheter för familjearbetaren att se en klar och tydlig bild av familjesituationen. Dessutom krävs det att familjen får prata om sin verklighet för att de ska uppleva sig hörda och förstådda. Som professionell är det viktigt att ta in både problemfokus och förändringsfokus i samtalet med familjen. Detta för att se konversationen som ett fortlöpande samspråkande och samforskande hellre än att tänka problemfokus och förändringsfokus som två separata företeelser i samtalet. Samtalets fokus bör även vara riktat mot det så kallade meningsbärande prätet och genom det blir problem till lösningar via de nya uppfattningarna som hänför situationen och skeendet. Samtidigt som problemprat kan medföra en tydligare bild över familjens situation för familjearbetaren är det viktigt att komma ihåg att ju mer diskussion som handlar om förändring, styrkor, resurser och kompetenser som familjen har, desto bättre kan familjearbetaren hjälpa familjen att förändra deras karta över den problematiska situationen samt att hitta en väg ur problematiken. (Forsström, 2017, ss. 228-230, 238-241).

Lågaffektivt bemötande är bra att använda sig av i mötet med familjen och speciellt om familjemedlemmarna uppvisar någon form av problemskapande beteende. Problemskapande beteende innebär ett beteende som leder till problem för personer i omgivningen. Personen som uppvisar ett problemskapande beteende behöver inte alltid hålla med om att det är hans beteende som är problemet, utan oftast finns det ingen gemensam problembild före ett försök har gjorts att förbättra beteendet. Alla kan även ha olika syn på vad som är ett problem och inte och därför kan det vara väldigt svårt att få till en förändring om inte parterna har likadan problembild eftersom personen i fråga själv måste vilja göra en förändring för att en förändring ska kunna ske. Inom lågaffektivt bemötande finns det fyra grundläggande etiska principer som är bra att ta i beaktande under hembesök. Den första är godhetsprincipen vilket

innebär att inte göra skada och utan i stället försöka bidra till välbefinnande. Den andra principen är människovärdesprincipen som går ut på att alla människor ska ha lika värde och att respektera de mänskliga rättigheterna. Autonomiprincipen är det tredje grundläggande principen och den innebär att personal inom familjearbetet respekterar rätten till delaktighet och självbestämmande i beslut rör personen i fråga. Den sista principen inom lågaffektivt bemötande är rättvisepincipen som går ut på att fördela resurser efter insats, position eller beteende och allting ska fördelas lika och efter behov. Även om detta främst är en bemötandestrategi för att få bukt på problembeteenden så är lågaffektivt bemötande även bra att använda sig av för att förebygga problembeteenden. (Chipumbu Havelius, 2017, ss. 19-20,23-24).

I bemötandet med familjen är även teorin om KASAM väldigt bra att ha med sig och arbeta utifrån. KASAM står för känslan av sammanhang och är utvecklad av Aaron Antonovsky enligt Lenchler-Hübertz och Bjerring Bagger (2010). Aaron menade att människor kan öka sin motståndskraft och det blir även lättare för en person att hantera belastningar i livet om personen upplever en stark känsla av KASAM. Det finns tre kärnkomponenter inom KASAM: begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet. Dessa kärnkomponenter bidrar till att förstå situationen individen befinner sig i och ha en tro på att hen kan hitta en lösning på problemet samt att kunna se en mening i att försöka förändra situationen. Begriplighet handlar om att förstå den situation personen befinner sig i och det är även avgörande för både den känslomässiga reaktionen och hur situationen blir hanterad. Denna komponent grundar sig i tidigare erfarenheter och därför krävs det att familjearbetaren får en allmän uppfattning kring det befintliga problemet för att få till ett konstruktivt samarbete med familjemedlemmarna. Den andra kärnkomponenten inom KASAM är hanterbarhet. Detta innebär att de resurser som finns till hands är tillräckliga för att kunna hantera de krav som existerar och att leva med insikten att alla problem inte alltid kan lösas eller ens ska lösas, i alla fall inte för stunden. Denna uppfattning är avgörande för det psykiska välbefinnandet både för familjearbetaren, föräldrarna och barnet. Meningsfullhet är den tredje och sista kärnkomponenten inom KASAM, och uppstår i det sociala sammanhanget. Viljan till social kontakt är djupt rotad i människan och omgivningens bekräftelser skapar motivation och mening hos människan och gör att det känns värt att försöka. (Lenchler-Hübertz & Bjerring Bagger, 2010, ss. 9-12).

4.4.2 Att bemöta barn

Sven Hesse, en svensk professor inom socialt arbete, har enligt Forsström (2017, s. 148) påpekat att vuxna måste ifrågasätta sina egna tolkningar av barns verklighet, alltså konfrontera det egna vuxenperspektivet och därefter skapa en dialog med barnen för att kunna få en uppfattning om barnens verklighet. För att sammanfatta det som nämndes tidigare om barnperspektiv respektive barns perspektiv, innebär barnperspektiv det perspektiv som vuxna intar för att försöka förstå barnen, medan barns perspektiv är barnens egna uppfattningar och erfarenheter av sitt liv och sin omgivning (Åkerström Kördel & Brunnberg, 2017, s. 14). Barns röst är en av den viktigaste vägen för familjearbetaren in i familjens liv. Genom barns röst får familjearbetaren insyn i familjens situation och hur den fungerar utifrån barnens perspektiv. Familjearbetaren måste därför tillämpa ett barnperspektiv som även innefattar barnets perspektiv. Detta skapas genom en subjektiv dialog med barnet, och innebär rent konkret att personal inom familjearbetet bemöter barnet som ett subjekt som det går att kommunicera med, i stället för att bemöta barnet som ett objekt som endast pratas om tillsammans med andra vuxna. Det viktigaste är att den professionella tar reda på samt försöker förstå hur barnet uppfattar de situationer de varit med om, de omständigheter de lever i och relationen till de andra familjemedlemmarna samt andra personer som är viktiga för hen i barnets omgivning. Detta förhållningssätt lägger grunden för att barn blir sedda, hörda och inkluderade i vuxenvärlden. (Forsström, 2017, s. 148).

Många menar att de företräder barns perspektiv, men då de väl uttalar sig kommer det ofta fram att det handlar om den vuxnas egna perspektiv på barnen (Arnér & Sollerman, 2013, s. 83). Att för en vuxen tillämpa ett barns perspektiv är med andra ord inte alltid så lätt. Bente Svenning, en förskollärare i Sverige, har enligt Lundström (2016) uttryckt i sin bok "Vad berättas om mig?" att det är helt omöjligt för en vuxen att helt och hållet kunna tillämpa ett barns perspektiv, eller någon annan människas perspektiv över huvud taget, eftersom människor inte kan placera sig i någon annans huvud. Därför påpekar han att det är viktigt att barn får uttrycka sina egna upplevelser, tankar, känslor och erfarenheter, utan att det tolkas av någon vuxen. Om barn får möjlighet till detta kommer ett barns perspektiv bli synligt. Att ge barn möjlighet att uttrycka sina tankar och känslor innebär att ge dem fler kommunikationsmöjligheter än enbart språket. Det handlar om fördelning av tid, innehåll, miljö samt material. Att på förhand veta vad en plats har för betydelse eller kommer få för betydelse för en individ är svårt eftersom platsers betydelser för olika människor bygger på personliga preferenser och erfarenheter. Just därför är det viktigt att lyssna på barnet för att

kunna förstå hur hen uppfattar platsen där familjearbetet utför. Detta är även till stor vikt för att familjearbetare ska kunna utveckla platsen och även kunna påverka vad som sker där i fortsättningen. (Lundström, 2016, ss. 43, 50-51).

En svårighet familjearbetare upplevt är balansen mellan att vilja skydda barnet från så kallat vuxenprat, prat om svåra situationer och känslor, och skyldigheten att involvera dem i arbetet. En anledning till att familjearbetarna tampas med detta är tron att de avlasta det svåra i barns liv genom att inte involvera dem i samtal. Ofta är det dock tvärt om, att bli lyssnad på och delaktig är avlastande. Vuxna kan avlasta barnen mer genom att inkludera dem i samtal om familjens livssituation och genom att se dem som experter på sin egen familj hellre än att utesluta dem från arbetet, vilket tenderar hända eftersom vuxna ofta vill skydda barnet från det tunga i deras liv. Genom att fokusera på lek och utforskning under mötena bidrar familjearbetaren till utveckling, kreativitet och kompetenssäkrande för barnet. Utvecklingsstödande samtal innebär att barnets upplevelser, erfarenheter och behov får uttryckas, utvecklas och bli bekräftade. Då barnet får dela och känna samförstånd kring sina känslor blir det lättare för dem att hantera sin livssituation. Genom det bekräftande samtalet skapar familjearbetaren kontakt och anknytningar mellan barnets kognitiva och emotionella system. Dessa samtal hjälper barnet att sätta ord på känslomässigt svåra ämnen och hans upplevelser kan kläs i känslor. Barnet hjälps att bygga upp berättelser kring sina erfarenheter och dessa berättelser gör det sedan lättare att presentera sig utifrån och leva med när de har formats i en ömsesidig ram och de har accepterats och giltigförklarats. Barns livskvalitet ökar genom ett gott samtal i form av ökad livskraft, förståelse och känsla av sammanhang, barnet får också ett bredare perspektiv och uppfattning för de jobbiga teman och situationer som hen går igenom och en ökad känslomässig närvaro samt ökad empati för andra och sig själv. (Forsström, 2017, ss. 150-152).

5 Informationsmaterial som produkt

I det här kapitlet beskrivs idéprocessen kring hur produkten har växt fram. Detta innefattar såväl arbetsprocessen från början till slut som val av innehåll och koppling till arbetets teoretiska referensram. Produkten hänvisas i form av bilder i bilagan som finns längst ner i arbetet. Även motivering till valet av informationsmaterial som produkt framkommer.

5.1 Arbetsprocess

Redan i början av examensarbetsprocessen var tanken att utveckla någon typ av produkt som arbetslivet kunde dra nytta av. En central grund för produkten är den teoretiska referensramen som har samlats ihop till detta arbete. Under arbetets gång har en flertal idéer uppstått, men vad som upplevdes att saknades i samband med litteratursökningen var ett material som kunde ge konkret och överskådlig information om småbarns delaktighet och vad det innebär. Därmed utvecklades produkten till ett informationsmaterial, riktat till professionella inom familjearbete. Tanken är att materialet ska vara lättillgängligt samt innehålla kortfattad information som de professionella kan ta del av innan ett hembesök, med syfte att stärka småbarns delaktighet.

Det praktiska arbetet med produkten inleddes halvvägs i skrivprocessen med en grov skiss över hur utseendet och innehållet kunde se ut. Efter positiv återkoppling av opponenter och arbetslivet, kunde produkten ytterligare vidareutvecklas och planeras mera utförligt. Informationsmaterialet designades på hemsidan Canva, en australiensisk plattform för grafisk design som används för att skapa bland annat presentationer, affischer, dokument och annat visuellt innehåll. Canva som verktyg tillät skribenterna att arbeta kreativt tillsammans, vilket var en förutsättning för val av arbetssätt.

Som grupp har skribenterna arbetat genom att inledningsvis tillsammans diskutera fram rubriker till produkten, med den teoretiska referensramen i examensarbetet som grund. Grundinformation om familjearbete och hembesök, vilket finns tillgängligt i examensarbetet, valdes att inte tas med i produkten i och med att professionella redan har kunskap inom dessa områden och därför ansågs det inte relevant i detta sammanhang. Därefter delades sidorna upp mellan skribenterna. Alla skrev alltså enskilt på produkten och sedan har texten gått igenom och bearbetats tillsammans i grupp. Efter att texten var skriven började bilder, layout och designen på produkten växa fram. Efter respons från handledare har även en källförteckning och tips för vidare läsning lagts till samt källor på vardera sida i produkten.

Tanken med materialets slutliga utseende var att väcka intresse och inspiration hos de professionella att även utöver produkten arbeta vidare med delaktighet och komma på nya sätt att främja delaktighet inom hembesöken. Grundfärgerna blev blå och lila, med syfte att skapa lugn och stimulera produktivitet och kreativitet hos läsaren. Även färgen gul har använts i pärmbladet, eftersom färgen väcker glädje och optimism. (Digital synopsis, u.d). Bilderna i materialet valdes i ett försök att koppla ihop den skrivna texten med bild, så att

det blir enklare att visualisera det man läser. Bilderna är mestadels enkla (exempelvis svarta siluetter), vars syfte är att stöda texten utan att ligga i fokus samt att inte störa bakgrunden då den redan är relativt färgglad. I valet av font var fokus på att göra texten läsbar och tydlig, samt att se till att det passar ihop med bakgrunden. Rubrikerna blev därmed i fonten *Gagalin*, underrubriker i fonten *Bobby Jones* och brödtexten i *Source Serif Pro*. Pärmsbladet fick aningen annorlunda fonter, med *Open Sans Extra Bold* som rubrik och *Open Sans* som underrubrik.

5.2 Resultat och analys

Materialet presenteras genom en beskrivning av produktens användningsområde samt en innehållsförteckning. Som grund för det återstående materialet introduceras först vad småbarns delaktighet innebär. Därefter följer diverse modeller och metoder för delaktighet, utmaningar som är ofta förekommande i arbetet med barn, barns perspektiv respektive barnperspektiv samt vad bör tänka på som professionell. Materialet avslutas med en källförteckning och tips för vidare läsning.

Under produktens första kapitel med titeln ”Vad innebär småbarns delaktighet?” sammanfattas hur Stenvall (2020) och THL (2021) beskriver delaktighet som fenomen och vad det innebär för ett litet barn. Detta kapitel nämner även delaktighetens betydelse för utvecklingen av den mänskliga identiteten (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2021). Ett flertal källor i den teoretiska referensramen tar upp dess betydelse, bland annat Nordenfors (2010) och THL (2021) nämner delaktighet som en förutsättning för att barnet ska utveckla motivation och intresse, kontroll över det egna livet, självuppskattning samt en förmåga att kommunicera, prioritera och formulera behov. Alla dessa orsaker fungerar som en sporre för professionella att arbeta mera med delaktighetsfrågor. Avslutningsvis refereras Social- och hälsovårdsministeriets (2014) uttalande om barnets egen känsla av delaktighet och dess relevans för en lyckad arbetsprocess.

Under rubriken ”Modeller för delaktighet” tas det först och främst upp en motivering till varför modeller kan behöva användas för delaktighet, alltså för att strukturera upp delaktighetsarbetet. Sedan tas två olika modeller upp; Harry Shiers delaktighetsmodell och Roger Harts delaktighetsstege (Fagerstrand, Ericson, & Kjellander, 2014). I denna del av informationsmaterialet tas det sedan upp vilka olika steg av delaktighet som dessa modeller består av. Dessa två är dock bara två modeller som valts ut och det finns naturligtvis flera. Vi valde dessa modeller eftersom de var väldigt olika varandra och det finns ingen modell

som passar för alla barn. Harry Shiers delaktighetsmodell ansågs relevant i arbetet på grund av dess koppling till FN:s konvention för barns rättigheter. Ytterligare valdes Roger Harts delaktighetsstege på grund av den intressanta synen på delaktighet, där även skenbar delaktighet har tagits med.

Följande rubrik i informationsmaterialet är ”Metoder för barns delaktighet” som består av konkreta metoder för att främja barns delaktighet. Dessa metoder är till exempel att använda sig av uttrycks kort, bildstöd eller någon slags övning för att som professionell först lära känna barnet och skapa en tillit till varandra. Även lek är en metod för att främja delaktighet. Att det finns en vilja hos barnet att vara delaktig och att deltagandet är frivilligt är av betydelse. Även goda förutsättningar för delaktigheten behöver finnas. (Åhl, Karlsson, & Ingeström, 2021). Vi valde dessa metoder eftersom de är flexibla och kan anpassas en hel del efter barnets ålder och utvecklingsnivå och på så sätt kunde fungera för de flesta barn.

Under rubriken ”Utmaningar för delaktighet” tas olika hinder för barns delaktighet upp. Det första hindret som tas upp är det ojämlika maktförhållandet som finns mellan barn och vuxna och att barn bland annat saknar möjligheten att skaffa sig de färdigheter och erfarenheter som krävs för att kunna delta på ett meningsfullt sätt. Vårdnadshavarna kan även försvåra barns delaktighet genom att de hindrar barn från att delta både fysiskt och psykiskt. Barns bristande förtroende gentemot de professionella tas även upp som en utmaning för barns delaktighet. (Sanders & Mace, 2006). Barns sårbarhet är också ett argument som hämmar barns möjlighet till delaktighet. Inom detta argument kommer frågan om att låta barn vara barn eller involvera dem i vuxenvärlden upp och även barns otillräckliga ålder samt förståelse tas upp som ett argument för att inte involvera barn. (Åhl, Karlsson, & Ingeström, 2021; Åkerström Kördel & Brunnberg, 2017).

Kapitlen ”Barns perspektiv” och ”Barnperspektiv” tas upp i produkten eftersom det är två centrala begrepp som handlar om hur de professionella skapar förståelse kring barns möjlighet till inflytande och delaktighet. Skillnaden mellan barns perspektiv och barnperspektiv är att barns perspektiv innebär barns egna uppfattningar och erfarenheter samt förståelse kring den egna livsvärlden, medan barnperspektiv handlar om vuxnas förståelse kring barns uppfattningar och erfarenheter. (Arnér, 2009; Åkerström Kördel & Brunnberg, 2017). För att familjearbetaren ska få en insyn i familjens situation kan hen med hjälp av barns röst förstå olika situationer utifrån barns perspektiv (Forsström, 2017).

Under rubriken ”Vad är viktigt att tänka på som professionell?” tas det upp olika delar som kan stöda den professionella att stärka småbarns delaktighet. Som första punkt under

rubriken lyfts det upp att den professionella bör skapa trygghet. Att skapa en känsla av trygghet för småbarn är viktigt i stärkandet av delaktigheten, olika sätt att göra dessa som Lastensuojelun Keskusliitto (2021) även nämnt i sin nätpublikation är att hälsa på barnet, tro på vad barnet berättar och vara respektfull. Även Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen (2012) lyfter fram hur viktigt det är att som professionell vara respektfull mot alla familjemedlemmar. Småbarn och barn i alla åldrar har olika sätt att framföra sina tankar och det lyfts fram i informationsmaterialet som punkten att lyssna på barnet, olika sätt kan vara att rita, leka, använda bilder som stöd eller genom att vara tyst. För professionella är det viktigt att komma ihåg de olika sätt som småbarn kommunicera på och ge utrymme för dessa sätt. Speciellt leken som metod för delaktighet lyfts fram av bland annat Stenvall (2020), Forsström (2017) och Lastensuojelun Keskusliitto (2021). Då professionella samtalar med barn är det bra att tänka på att samtala med ett språk som barnet förstår. Forsström (2017) lyfter fram hur leken är huvudspråk för barnen och hur det finns många olika slags språk inom familjen. Därför lyfts det även fram i informationsmaterialet att kommunicera på samma språk som barnet. Barn läser även mycket av kroppsspråk som Rädda barnen (u.d.) nämnt. Därför valde vi att lyfta fram att den professionella ska tänka på hur det använda kroppsspråket framkommer för barnet.

Andra sidan från rubriken ”Vad är viktigt att tänka på som professionell?” fokuserar på småbarns individualitet, tidsanvändning, professionellas ansvar samt barns perspektiv och barnperspektiv. Alla människor är unika och likaså småbarn. Både socialvårdslagen och barnskyddslagen nämner att barn ska få ta del av information om sig själva med beaktan på ålder och utvecklingsnivån och detta lyfts fram även i informationsmaterialet (Barnskyddslagen 417/2007; Socialvårdslagen 1301/2014). Med tidsanvändning lyfts fram hur viktigt det är att den professionella har rikligt med tid att bekanta sig med barnet samt att tydliggöra tidsanvändningen av hembesöken för hela familjen. Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen (2012) nämner hur barnen behöver få individuell tid med den professionella för att den professionella ska kunna utreda barnets tankar och åsikter. Med professionellas ansvar avses i informationsmaterialet den skyldigheten som professionella har att stöda och skydda barn i deras rätt att få bli hörda. Att småbarn och barn i alla åldrar kan kommunicera om sina tankar och åsikter togs delvis redan upp i föregående stycke men här påpekas enligt Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen (2012) hur familjearbetare har skyldigheten att stöda alla familjemedlemmar och hur enligt Lastensuojelun Keskusliitto (2021) småbarn på varierande vis kan visa sina tankar och åsikter om den professionella ger utrymme för det. Till sist tas det upp på nytt hur viktigt det

är för den professionella att ha i tanken barns perspektiv och barnperspektiv för att komma så nära barns uppfattning av deras livsvärld som möjligt. Detta sista diskuteras tidigare i innehållet då informationsmaterialens rubriker ”Barns perspektiv” och ”Barnperspektiv” framförs.

6 Sammanfattande diskussion

Arbetets syfte var att göra en undersökning om hur småbarns delaktighet kan stärkas i familjearbetets hembesök. Syftet med arbetet har uppnåtts genom att skribenterna till en början tagit reda på relevant fakta om barns delaktighet, barnskyddets familjearbete samt hembesök. Utifrån den fakta som framkommit har även olika metoder och modeller för barns delaktighet tagits med i arbetet. För att de professionella ska kunna tillämpa ett gott bemötande kan man även använda sig av olika metoder. I arbetet lyfts två metoder upp. Dessa metoder är KASAM, också kallat känslan av sammanhang, (Chipumbu Havelius, 2017) samt lågaffektivt bemötande (Lenchler-Hübertz & Bjerring Bagger, 2010). Orsaken till att dessa metoder valdes är dels för att lågaffektivt bemötande bidrar till ett gott bemötande, vilket i sin tur skapar trygghet mellan klient och professionell. Valet av KASAM beror på att metoden skapar en känsla av sammanhang och känslan av delaktighet kommer från att vara del av en gemenskap.

För att få mer ingående förståelse för hur professionella kan stärka småbarns delaktighet har skribenterna bland annat lyft upp barnperspektiv och barns perspektiv. Dessa är centrala för att förstå barns upplevelser och erfarenheter samt att på bästa sätt kunna stärka deras delaktighet. Olika utmaningar för barns delaktighet lyfts även upp så att professionella kan ha dessa utmaningar i åtanke i deras arbete för att främja barns delaktighet.

Arbetets frågeställningar var hur småbarns delaktighet inom familjearbete ser ut idag, hur småbarns ställning kan stärkas i ett system som är baserat på ojämlik maktfördelning samt vilka metoder som finns tillgängliga idag. Den första frågeställningen har uppfyllts genom att aktuella fakta kring småbarns delaktighet samt centrala principer som finns inom barnskyddets familjearbete har tagits upp och bidragit till att ge en bild över hur småbarns delaktighet ser ut idag. Skribenterna upptäckte att det fanns lite information om familjearbete på svenska och det var även svårt att hitta på engelska. Det mesta fanns på finska och eftersom majoriteten av skribenterna inte talar finska så blev det kapitlet en utmaning.

Den andra frågeställningen har uppfyllts genom aktuella fakta angående den ojämlika maktfördelningen mellan barn och vuxna som existerar i barnskyddets familjearbete. Det var dock desto svårare att hitta information om hur man kan jämna ut denna maktfördelning eftersom detta synsätt funnits under så många år och det är även ett omedvetet synsätt som många professionella innehar. (Sanders & Mace, 2006). Därför anser skribenterna att den andra frågeställningen har enbart uppfyllts till viss del eftersom skribenterna inte hittade relevant information om hur man kan förändra detta synsätt.

Den tredje frågeställningen har uppfyllts genom att skribenterna har bekantat sig med befintliga metoder för barns delaktighet. I arbetet har olika metoder lyfts fram: bildstöd, uttryckskort, samtal, lek samt en övning för att lära känna barnet, det vill säga icebreaker. (Åhl, Karlsson, & Ingeström, 2021). Det har varit utmanande att välja ut konkreta metoder och modeller till arbetet då delaktighet är individuellt från barn till barn och olika barn kan behöva olika stöd för att främja deras delaktighet. Vi har ändå valt att ta med två modeller som kan användas för att strukturera upp arbetet med barns delaktighet vilket underlättar arbetet. En idé för utveckling vore att skapa ett material som innehåller flera metoder och modeller eftersom det är så individuellt och det inte finns någon metod eller modell som passar alla barn.

Målet i detta arbete var att skapa en produkt för professionella inom barnskyddet, mer specifikt för familjearbetets hembesök. Produkten som slutligen utvecklats var ett informationsmaterial för delaktighetsfrämjande hembesök. En förutsättning för detta var en utförlig beskrivning av den teoretiska referensramen. Den teoretiska delen har under produktens gång fungerat som grund för den fakta som lyfts fram i informationsmaterialet. Utvecklingen av materialet beskrivs ytterligare i kapitel 5 i arbetet, där kopplingen mellan produkten och den teoretiska referensramen förtydligas.

Huvudfokuset under produktens utvecklingsprocess har varit att lägga vikt på småbarns delaktighet och vad det innebär. Orsaken till att valet av inriktning har gjorts på barn i åldern 0–5 är på grund av skribenternas behörighetsgivande studier inom småbarnspedagogik. Detta syns genom att skribenterna ofta har använt ordet småbarn i sin produkt i stället för barn. Trots att metoderna har beskrivits för barn i åldern 0–5, utesluter det inte att professionella även kunde använda dessa med äldre barn. För att skapa en helhetsbild av småbarns delaktighet har skribenterna valt att ta upp såväl fakta om vad delaktighet innebär för specifikt småbarn, modeller och metoder för delaktighet samt vad professionella bör tänka på för att förverkliga ett delaktighetsfrämjande arbetssätt. Ytterligare lyfts det upp

olika utmaningar som professionella kan stöta på, i syfte att stärka kunskapen om vad som kan bidra till en bristfällande delaktighet för småbarn.

Eftersom skribenterna inte har en praktisk erfarenhet av familjearbete, utan endast ett teoretiskt kunnande, har en grundlig forskning gjorts om hur familjearbete och hembesök fungerar i praktiken. Produkten är därför en utarbetning av det skribenterna upplever att de skulle vara i behov av som nytexaminerade inom familjearbete, det vill säga en samling av teoretisk och praktisk information om delaktighetsfrämjande arbete på svenska. Vid utformningen av den teoretiska referensramen upplevde skribenterna att utbudet av svenskt material i Finland är bristfälligt i relation till mängden material på finska. Eftersom detta är något som studerande inom det sociala området saknade, är förhoppningen att även professionella med längre erfarenhet inom området kunde dra nytta av denna produkt.

I samband med litteratursökningen upplevdes det att information om småbarn, det vill säga barn i åldern 0–5, var fokuserat på småbarnspedagogik. Socialt arbete med småbarn framkommer inom flera områden och skribenterna känner att benämningen småbarn kunde användas i en större omfattning utöver småbarnspedagogiken. Vad skribenterna därmed upplevde att saknades, och som kunde forskas mera inom, är barnens position och möjlighet till delaktighet inom de övriga områdena i det sociala arbetet. På grund av detta hoppas skribenterna att de som läser arbetet får en tillräcklig kunskap om vad småbarns delaktighet innebär och hur den kunde stärkas.

Källförteckning

- Alitz, P., Geary, S., Birriel, P., Sayi, T., Ramakrishnan, R., Balogun, O., Salloum, A., & Marshall, J. (2018). *Work-Related Stressors Among Maternal, Infant, and Early Childhood Home Visiting (MIECHV) Home Visitors: A Qualitative Study*. Hämtat från link.springer.com:
<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10995-018-2536-8.pdf> den 3 Mars 2022
- Arild Vis, S., Holtan, A., & Thomas, N. (den 6 Augusti 2010). Obstacles for Child Participation in Care and Protection Cases—why Norwegian social workers find it difficult. Wiley Online Library. doi:10.1002/car.1155
- Arnér, E. (2009). *Barns inflytande i förskolan - en fråga om demokrati*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Arnér, E., & Sollerman, S. (2013). *Kan barn förstå vad demokrati är? - Inspiration och utveckling i förskolan*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Barboza, M., Marttila, A., & Burström, B. (2021). Contributions of Preventive Social Services in Early Childhood Home Visiting in a Disadvantaged Area of Sweden: The Practice of the Parental Advisor. Stockholm. Hämtat från
<https://doi.org/10.1177/1049732321994538> den 30 Januari 2022
- Barnskyddslagen 417/2007. (den 13 April 2007). Hämtat från Finlex:
<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2007/20070417> den 20 Januari 2022
- Bell, J. (2000). *Introduktion till forskningsmetodik* (3:e uppl.). Lund: Studentlitteratur. Hämtat den 11 April 2022
- Boushel, M. (den 1 Maj 1998). *Involving children in planning their care*. Hämtat från EBSCO host: . <https://web-s-ebSCOhost-com.ezproxy.novia.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=15&sid=d99d59d8-00c2-45bd-8752-514939f663ad%40redis> den 8 Mars 2022
- Bäckström, C., Thorstensson, S., Pihlblad, J., Forsman, A.-C., & Larsson, M. (den 22 Februari 2021). Parents' Experiences of Receiving Professional Support Through Extended Home Visits During Pregnancy and Early Childhood—A Phenomenographic Study. Hämtat från
<https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.578917> den 30 Januari 2022
- Chartier, M., Brownell, M., Isaac, M., Chateau, D., Nickel, N., Katz, A., Sarkar, J., Hu, M., & Taylor, C. (2017). *Is the Families First Home Visiting Program Effective in Reducing Child Maltreatment and Improving Child Development*. Hämtat från journals.sagepub.com:
<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1077559517701230> den 5 Mars 2022
- Chipumbu Havelius, A. (2017). *Lågaffektivt bemötande* (1/4 uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Claridge, T. (2004). *Designing social capital sensitive participation methodologies*. Australien: Social Capital Research. Hämtat från
<https://www.socialcapitalresearch.com/designing-social-capital-sensitive->

participation-methodologies/empowerment/#:~:text=Participation%20represents%20action%2C%20or%20being,on%20the%20allocation%20of%20resources'. den 7 Mars 2022

Cook, L. L., & Zschomler, D. (den 27 Oktober 2020). *Virtual Home Visits during the COVID-19 Pandemic: Social Workers' Perspectives*. Hämtat från Tandfonline: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09503153.2020.1836142> den 13 Februari 2022

Digital synopsis. (u.d). The Psychology of Colors in Marketing (Infographic). Hämtat från <https://digitalsynopsis.com/advertising/psychology-of-colors-in-marketing/> den 23 April 2022

Dolk, K. (2013). *Bångstyriga barn : makt, normer och delaktighet i förskolan*. Stockholm: Ordfront.

Fagerstrand, E., Ericson, L., & Kjellander, T. (2014). Barnmakt - en metodbok om rätten till inflytande. Nätverket för Barnkonventionen. Hämtat från http://barnkonventionen.se/wp-content/uploads/2015/02/NBK_Barnmakt14_inlaga_low.pdf den 9 Februari 2022

Ferguson, H. (2018). *Making home visits: Creativity and the embodied practices of home visiting in social work and child protection*. Hämtat från [journals.sagepub.com: https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1473325016656751](https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1473325016656751) den 13 Mars 2022

Finlands grundlag 731/1999. (den 11 Juni 1999). Hämtat från Finlex: <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731> den 15 Januari 2022

Folkhälsomyndigheten. (2022). *Hembesök i samverkan – socialtjänst och barnhälsovård*. Hämtat från [folkhalsomyndigheten.se: https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/halsa-i-olika-grupper/barn-och-unga/hembesok-i-samverkan/](https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/halsa-i-olika-grupper/barn-och-unga/hembesok-i-samverkan/) den 26 Mars 2022

Forskningsetiska delegationen. (2012). *God vetenskaplig praxis och handläggning av misstankar om avvikelser från den i Finland*. Forskningsetiska delegationen. Hämtat den 5 Februari 2022

Forsström, D. (2017). *Barnfokuserat familjearbete*. Polen: Humanistiska Förlaget.

Friberg, F. (Red.). (2017). *Dags för uppsats - Vägledning för litteraturbaserade examensarbeten*. Lund: Studentlitteratur AB.

Grankulla. (u.d.). *Familjearbete för barnfamiljer*. Hämtat från Kauniainen: <https://www.kauniainen.fi/sv/valmaende-och-halsa/familjecenter/stod-for-foraldraskapet/familjeradgivning/familjearbete-for-barnfamiljer/> den 30 Mars 2022

HARC. (u.d.). *Introduction to Precision Home Visiting*. Hämtat från HARC: <https://www.hvresearch.org/precision-home-visiting/introduction-to-precision-home-visiting/> den 9 Februari 2022

- Hart, R. A. (1992). Children's participation - from tokenism to citizenship. UNICEF. Hämtat från https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf den 10 Februari 2022
- Helsinki. (u.d.). *Child Welfare Services family work*. Hämtat från Helsinki: <https://www.hel.fi/helsinki/en/administration/administration/services/service-description?id=7537&up=2%20den> den 30 Mars 2022
- Holme, I., & Bernt, S. (2000). *Forskningsmetodik: Om kvalitativa och kvantitativa metoder* (2:a uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- HRSA Maternal & Child Health. (Juli 2021). *The Maternal, Infant, and Early Childhood Home Visiting Program*. Hämtat från HRSA: <https://mchb.hrsa.gov/sites/default/files/mchb/about-us/program-brief.pdf> den 9 Februari 2022
- Johannesen, N., & Sandvik, N. (2009). *Små barns delaktighet och inflytande - några perspektiv*. Stockholm: Liber AB.
- Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M., & Virolainen, A. (2012). *Perheen parhaaksi - perhetyön arkea*. Helsingfors: Edita.
- Kalajoki. (u.d.). *Family work*. Hämtat från Kalajoki: <https://kalajoki.fi/en/social-and-health-services/services-for-families-and-children/family-work/> den 30 Mars 2022
- Kanninen, K., Sigfrids, A., & Backman, A. (2009). MED BARNAÖGON: Egenvårdarmodellen – ett verktyg till en trygg och trivsamt dagvård. Helsingfors. Hämtat från https://www.fskompetenscentret.fi/Site/Data/2067/Files/FSKC%20RAPPORT%204_2009%20Med%20barnaogon%206_8_2009.pdf den 30 Februari 2022
- Karlsson, R. (2014). *Demokrati i förskolan - fokus på barns samspel*. Stockholm: Liber AB.
- Korsholm. (u.d.). *Familjearbete*. Hämtat från Korsholm: <https://korsholm.fi/vard-och-omsorg/familje-och-individsorg/social-och-familjetjanster/stod-till-familjer-och-barn/familjearbete> den 25 Februari 2022
- Kosher, H., & Ben-Arieh, A. (den 1 Maj 2020). *Social workers' perceptions of children's right to participation*. Hämtat från EBSCO host: <https://web-s-ebsohost-com.ezproxy.novia.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=13&sid=d99d59d8-00c2-45bd-8752-514939f663ad%40redis> den 8 Mars 2022
- Kunskapsguiden. (den 30 Mars 2020). Barns delaktighet. Hämtat från <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/arbetsmetoder-och-perspektiv/delaktighet/barns-delaktighet/> den 24 Januari 2022
- Lastensuojelun Keskusliitto. (Juni 2021). Pienten lasten turvallinen osallisuus. (A. Paasivirta, & M. Väistö, Red.) Hämtat från <https://www.lskl.fi/julkaisut/pienten-lasten-turvallinen-osallisuus/> den 14 April 2022

- Lenchler-Hübertz, L., & Bjerring Bagger, L. (2010). *Att samarbeta med föräldrarna*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Li, S., Jack, S., Gonzalez, A., Duku, E., & MacMillan, H. (2015). *Health care and social service professionals' perceptions of a home-visit program for young, first-time mothers*. Hämtat från canada.ca: <https://www.canada.ca/content/dam/phac-aspc/migration/phac-aspc/publicat/hpcdp-pspmc/35-8-9/assets/pdf/ar-08-eng.pdf> den 8 Mars 2022
- Lundström, M. (2016). *Det synliga barnet - barns perspektiv i kvalitetsarbetet*. Malmö: Lärarförlaget.
- McWilliam, R. (2012). *Implementing and preparing for home visits*. Chattanooga: Hammill institute on disabilities. Hämtat den 15 Mars 2022
- Meeuwisse, A., Swärd, H., Sunesson, S., & Knutagård, M. (2016). *Socialt arbete - en grund bok* (Vol. 3). Stockholm: Natur & Kultur. Hämtat den 17 Februari 2022
- National Home Visiting Resource Center. (2019). *About Home Visiting*. Hämtat från National Home Visiting Resource Center: <https://nhvrc.org/yearbook/2019-yearbook/about-home-visiting/> den 9 Februari 2022
- National Home Visiting Resource Center. (u.d.). *Who Could Benefit?* Hämtat från NHVRC: <https://nhvrc.org/yearbook/2019-yearbook/who-could-benefit/> den 9 Februari 2022
- NCSL. (den 24 Maj 2021). *Home Visiting: Improving Outcomes for Children*. Hämtat från NCSL: <https://www.ncsl.org/research/human-services/home-visiting-improving-outcomes-for-children635399078.aspx> den 9 Februari 2022
- Nordenfors, M. (2010). *Delaktighet - på barns villkor?* Hämtat från researchgate.net: https://www.researchgate.net/profile/Monica-Nordenfors/publication/266864910_Delaktighet_-_pa_barns_villkor/links/55e5a50f08aec74dbe73ef5d/Delaktighet-pa-barns-villkor.pdf den 26 Februari 2022
- Nygren, P., Green, B., Winters, K., & Rockhill, A. (2018). *What's Happening During Home Visits? Exploring the Relationship of Home Visiting Content and Dosage to Parenting Outcomes*. Hämtat från link.springer.com: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10995-018-2547-5.pdf> den 8 Mars 2022
- Organizing engagement. (u.d.). Ladder of Children's Participation. Hämtat från <https://organizingengagement.org/models/ladder-of-childrens-participation/> den 31 Mars 2022
- Pajulammi, H. (2014). *Lapsi, oikeus ja osallisuus*. Helsingfors: Talentum.
- Pettit, J. (den 12 September 2012). Empowerment and Participation: bridging the gap between understanding and practice. New York: Institute of Development Studies. Hämtat från <https://www.un.org/esa/socdev/egms/docs/2012/JethroPettit.pdf> den 7 Mars 2022

- Pramling Samuelsson, I., Sommer, D., & Hundeide, K. (2011). *Barnperspektiv och barnens perspektiv i teori och praktik*. Stockholm: Liber AB.
- Rädda Barnen. (2022). *Barns delaktighet*. Hämtat från pelastakaalapset.fi: <https://www.pelastakaalapset.fi/sv/barnets-rattigheter-utgangspunkten-for-vart-arbete/barns-delaktighet/> den 20 Februari 2022
- Rädda barnen. (u.d.). *Så minskar du barnens stress - och din egen*. Hämtat från raddabarnen.se: <https://www.raddabarnen.se/rad-och-kunskap/foralder/Sa-minskar-du-barnens-stress/> den 15 Februari 2022
- Sama-Miller, E., Avellar, S., Wu, A. Y., Lugo-Gil, J., Akers, L., Caronongan, P., & Zukiewicz, M. (2021). *How Effective Is Home Visiting?* Hämtat från Mathematica: <https://www.mathematica.org/projects/how-effective-is-home-visiting> den 9 Februari 2022
- Sanders, R., & Mace, S. (2006). *Agency polycy and the participation of children and young people in the child protection process*. Wales: Wales office for research and development. doi:10.1002/car.927
- Shier, H. (2001). *Vägar till delaktighet: Öppningar, möjligheter och skyldigheter*. (C. Robertson Pearce, Övers.) Hämtat från https://www.harryshier.net/docs/Shier-Vagar_till_delaktighet.pdf den 9 Februari 2022
- Social- och hälsovårdsministeriet. (2014). *Kvalitetsrekommendation för barnskyddet*. (M. Lavikainen, A. Puustinen-Korhonen, & K. Ruuskanen, Red.) Hämtat från [julkaisut.valtioneuvosto.fi: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70286/URN_ISB_N_978-952-00-3492-4.pdf?sequence=1](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70286/URN_ISB_N_978-952-00-3492-4.pdf?sequence=1) den 2 Februari 2022
- Socialstyrelsen. (December 2015). *Bedöma barns mognad för delaktighet*. Hämtat från Socialstyrelsen: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2015-12-22.pdf> den 14 Februari 2022
- Socialvårdslagen 1301/2014. (den 30 December 2014). Hämtat från Finlex: <https://finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2014/20141301> den 19 Januari 2022
- Solberg, B., Glavin, K., Berg, R. C., & Olsvold, N. (2021). Norwegian fathers' experiences with a home visiting program. Oslo. Hämtat från <https://doi.org/10.1111/phn.12995> den 30 Januari 2022
- Stafford, L., Harkin, J.-a., Rolfe, A., Morley, C., & Burton, J. (den 25 April 2021). Frontline Workers' Challenges in Hearing Children's Voices in Family Support Services. Australian Social Work. doi:10.1080/0312407x.2021.1904427
- Stenvall, E. (den 2 September 2020). Deltagande och delaktighet - Del 1: Utgångspunkterna för delaktighet i den nationella barnstrategin. Helsingfors: Social- och hälsovårdsministeriet. Hämtat från https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162406/STM_20_20_29_rap.pdf?sequence=1&isAllowed=y den 23 Januari 2022

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (den 7 December 2020). Främjande av delaktighet. Hämtat från <https://thl.fi/sv/web/ledningen-av-framjandet-av-halsa-och-valfard/framjande-av-delaktighet> den 9 Februari 2022
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (den 14 April 2021). *Lastensuojelun käsikirja*. Hämtat från Terveyden ja hyvinvoinninlaitos: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus> den 20 Februari 2022
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (den 7 Juni 2021). Perhetyö. Hämtat från <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/sosiaalipalvelut/perhetyo> den 23 Januari 2022
- Toros, K., & Falch-Eriksen, A. (den 4 November 2020). "I do not want to cause additional pain ..." –child protection workers' perspectives on child participation in child protection practice. *Journal of Family Social Work*. doi:10.1080/10522158.2020.1833396
- Ungas delaktighet. (u.d). Information om delaktighet. Hämtat från <https://nuoretjaosallisuus.fi/sv/information-om-delaktighet/> den 9 Februari 2022
- van Bijleveld, G., de Vetten, M., & Dedding, C. (2021). *Co-creating participation tools with children within child protection services: What lessons we can learn from the children*. Hämtat från [journals.sagepub.com](https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1476750319899715): <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1476750319899715> den 4 Mars 2022
- Väljörvi, J. (2019). *Förutsättningar för uppväxt, lärande och delaktighet för alla*. Hämtat från julkaisut.valtioneuvosto.fi: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161561/VN_2019_8_Forutsattningar_for_uppvaxt_larande_och_delaktighet_for_alle.pdf den 7 Mars 2022
- Åhl, C., Karlsson, J., & Ingeström, S. (2021). *Handbok för barns delaktighet och inflytande*. Hämtat från Unicef: <https://unicef.se/rapporter-och-publikationer/unicefs-handbok-for-barns-delaktighet-och-inflytande> den 17 Februari 2022
- Åkerström Kördel, J., & Brunnberg, E. (2017). *Delaktighet - som rättighet, fenomen och vardagspraktik i hälso- och välfärdsarbete*. Lund: Studentlitteratur AB.

Figurförteckning

- Figur 1. Harry Shiers nivåer av delaktighet. (Shier, 2001)..... 13
- Figur 2. Robert Harts delaktighetsstege. (Organizing engagement)..... 15

Informationsmaterial

Småbarns delaktighet inom familjearbete

Informationsmaterial för
delaktighetsfrämjande hembesök

Dana Westergård, Emma Urbonsaite, Jennica
Koskinen, Johanna Söderström & Venla Lehtinen

ANVÄNDNINGSSOMRÅDE

Detta informationsmaterial riktar sig till alla professionella som arbetar inom familjearbete. Syftet med materialet är att stärka småbarns delaktighet inom hembesök. Med småbarn menas i detta material barn i åldern 0-5 år.

Materialet strävar till att förklara vad delaktighet för småbarn innebär och hur man konkret kan göra dem delaktiga i samband med hembesök. I materialet presenteras barnperspektiv respektive barns perspektiv som förhållningssätt hos professionella, olika utmaningar som framkommer i samband med småbarns delaktighet samt några konkreta metoder och modeller i syfte att stärka delaktighet. Till sist tas det även upp några viktiga punkter som man som professionell bör tänka på i arbetet med småbarns delaktighet.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Vad innebär småbarns delaktighet?.....	1
Modeller för delaktighet.....	3
Metoder för barns delaktighet.....	5
Utmaningar för barns delaktighet.....	6
Barns perspektiv.....	7
Barnperspektiv.....	8
Vad är viktigt att tänka på som professionell?.....	9
Källförteckning och tips på vidare läsning.....	11

VAD INNEBÄR SMÅBARNSS DELAKTIGHET?

Att få vara en aktiv medlem i samhället och att få delta i frågor och beslut som rör en själv är en grundläggande mänsklig rättighet som alla individer, även barn, har rätt till. Ett barns eller småbarns rätt till delaktighet handlar om hur hen kan vara med och definiera, genomföra och utvärdera arbete som görs i syfte att skydda hens intressen. För att detta ska vara möjligt, krävs det att vuxna i barnets närmiljö hjälper, stöder och aktivt arbetar för att öka barnens delaktighet.

Delaktigheten är en viktig del av barnens uppväxt och gynnar utveckling och tillväxt på många sätt. Då barnet känner att vuxna ser och lyssnar på hen samt att hen har inflytande över olika situationer och kan förstå och påverka dem, ökar barnets självuppskattning och själv-

känsla. Detta medför i sin tur att barnet i framtiden bättre klarar av olika utmaningar som hen möter i sitt liv. Då barn får påverka i frågor som hen anser vara viktiga, ökar även motivationen och intresset för vardagliga situationer. Även förmågan att kommunicera, prioritera och formulera behov utvecklas i samband med delaktighetsprocesser.

Då ett barn blir en klient inom familjearbetets service är barnets egna känsla av delaktighet en central del för en lyckad arbetsprocessen. Med andra ord är det viktigt att professionella inom familjearbetet känner till delaktighetens betydelse för småbarn och hur delaktighet kan stärkas i arbetet.

2

(Gordenfors, 2010; Kinnall, 2010;
Terryden & Hyönteinen-Lahti, 2011)

MODELLER FÖR DELAKTIGHET

Arbetet med barns delaktighet ska inte vara en engångsföreteelse, och därför behövs det strukturer för hur arbetet inom organisationen ska fungera. Detta kan göras exempelvis med diverse modeller för delaktighet. De modeller som tas upp i detta material är endast två exempel på sådana.

HARRY SHIERS DELAKTIGHETSMODELL

Denna modell består av fem olika nivåer för delaktighet. De ser ut enligt följande:

1. Barn blir lyssnade på.
2. Barn får stöd i att uttrycka sina åsikter.
3. Barns åsikter tas i beaktande.
4. Barn involveras i olika beslutsprocesser.
5. Barn delar inflytande och ansvar i beslutsprocessen.

Alla fem nivåer är indelade i tre steg, öppningar, möjligheter och skyldigheter, som man bör gå igenom och fundera på innan man kan övergå till nästa nivå.

3

(Pajunen, Sironi & Kallander, 2014)

ROGER HARTS DELAKTIGHETSSTEGE

Stegen består av åtta olika steg, där graden av delaktighet ökar för varje steg. De tre första stegen kallar Hart för skenbar delaktighet. Stegen ser alltså ut på följande sätt:

1. Då de vuxna får barn att säga det som de vuxna vill.
2. Då barn utnyttjas på något sätt för att få något att se bra ut.
3. Då barn har fått en röst men inte tillräckliga förutsättningar att kunna delta och påverka.
4. Då barnen förstår avsikterna med det som de deltar i.
5. Då barnen fungerar som konsulter för de vuxna och är informerade.
6. Då beslutsprocesser delas med barnen men initieras av vuxna.
7. Då barnen tar initiativ och får fatta beslut.
8. Då barn tar initiativ och får fatta beslut, men även har de vuxna med sig som stöd att lösa problem.

4

(Fagerstrand, Ericson & Kjällander, 2014)

METODER FÖR BARNES DELAKTIGHET

- För alla metoder för delaktighet behöver det finnas en vilja, möjlighet och nyfikenhet hos barnen att delta.
- Vuxna som arbetar med barn ska ge dem möjlighet till delaktighet och uppmuntra dem till detta, men inte tvinga barnen att vara delaktiga.
- Övning för att lära känna barnet och skapa en tillit – "icebreaker".
 - Alla berättar sitt namn och något om sig själv, detta kan anpassas efter ålder.
 - Ska vara en lättsam och rolig stund för barnet.
- Uttryckskort eller bildstöd kan också vara bra som stöd för barnet att uttrycka sig.
 - Kan användas under hela samtalet eller för att inleda och avsluta samtalet och att barnet då kan berätta sina känslor angående detta.
- Lek är en viktig metod att använda sig av för att lära känna barnet och både uppmuntra samt bidra till barns delaktighet.

5

(Åhl, Karlsson & Ingeström, 2021)

UTMANINGAR FÖR DELAKTIGHET

Ojämlig maktfördelning mellan barn och vuxna.

- Barn saknar möjlighet att skaffa sig färdighet och erfarenhet för att kunna delta på ett meningsfullt sätt.

Barns sårbarhet.

- Ska man låta barn vara barn eller involvera dem i vuxenvärlden?
- Barns otillräckliga ålder och förståelse är även ett argument som hindrar barns deltagande.

Icke-samarbetsvilliga vårdnadshavare.

- De hindrar småbarnet från att delta.

Avskräckande faktorer hos de professionella.

- Brist på vägledning, självförtroende och färdigheter.

Bristande förtroende hos barnet gentemot de professionella.

6

(Senders & Mose, 2006; Åhl, Karlsson & Ingeström, 2011; Åkesson Hördal & Brunnberg, 2017)

BARNS PERSPEKTIV

Barns perspektiv handlar om barns egna uppfattningar, erfarenheter och förståelse kring den egna livsvärlden. Det innebär att professionella tillåter barn att uttrycka sina tankar och åsikter samt att man fokuserar på barnet som ett subjekt. För att professionella inom familjearbetet ska kunna sätta sig in i familjens liv är barns röst en av den viktigaste vägen. Det ger en möjlighet att få en inblick över familjens situation och hur den fungerar utifrån barnens perspektiv. Föräldrarnas empatiska inlevelse hjälper dem att ha en realistisk bild över barnet och hans livssituation, eftersom begreppet empati innebär att föräldrarna kan se världen utifrån barnens perspektiv.

7

(Årén, 2009; Forsström, 2011; Åkesson Hördal & Brunnberg, 2017)

BARNPERSPEKTIV

När vuxna försöker förstå barns uppfattningar, erfarenheter och agerade pratar man om barnperspektiv. Dess syfte är att komma nära barns erfarenhetsvärld. Inom detta perspektiv är det viktigt att både ta reda på och försöka förstå hur barnet uppfattar deras upplevelser, omständigheter de lever i, relationen kring andra familjemedlemmar och andra viktiga personer i barns liv.

Som vuxen är det viktigt att komma ihåg att detta perspektiv inte handlar om att lämna över ansvaret och beslut på barnet, utan att man ska ta med barnet och få hen att förstå sin egen livssituation. Detta lägger grunden för att barn ska kunna bli sedda, hörda och känna sig inkluderade. Barn bör ha en möjlighet att få uttrycka sina upplevelser, tankar, känslor och erfarenheter utan att det blir tolkat av vuxna. Det gör att barnperspektivet blir synligt i praktiken. Detta perspektiv är även viktigt för att kunna utveckla arbetet gällande barns delaktighet.

8

(Aroné, 2009; Forsström, 2017; Åkerström Kivdel & Brunberg, 2017)

VAD ÄR VIKTIGT ATT TÄNKA PÅ SOM PROFESSIONELL?

Skapa trygghet:

- Uppmärksamma barnet genom att hälsa på barnet och fråga om barnets mående av barnet själv.
- Tro på barnet.
- Var respektfull.

Lyssna på barnet:

- Småbarn kan berätta om deras upplevelser genom tal, rit bilder, lek, miner och gester men även genom tystnad.
- Ge barnet möjligheten till att uttrycka sig.

Språk:

- Använd ett språk barnet förstår.
- Kommunicera med samma språk som barnet.
- Tänk på kroppsspråket, så att det inte framkommer som avskräckande för barnet.

9

(Forsström, 2017; Järvinen, Lankinen, Taajama, Veitola & Vuolainen, 2012; Lastensuojelun Keskusliitto, Juni 2021; Rädda Barnen, 2021)

Individualitet:

- Alla barn är unika och har olika förutsättningar.
- Beakta barnets utvecklingsnivå och ålder.

Tidsanvändning:

- Bekanta dig med barnet.
- Tydliggör tidsanvändningen under hembesöket för familjen.

Professionellas ansvar:

- Det är de vuxnas ansvar att stöda och skydda barn i deras rättighet att få uttrycka sig.

Barnperspektiv och barns perspektiv:

- Ha koll på de olika perspektiven och var medveten om vilket perspektiv som intas.
- Sträva efter barns perspektiv.

10

(Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen, 2012; Lastensuojelun Keskusliitto, Juni 2021)

KÄLLFÖRTECKNING & TIPS PÅ VIDARE LÄSNING

Arnér, E. (2009). Barns inflytande i förskolan - en fråga om demokrati. Lund: Studentlitteratur AB.

Arnér, E., & Sollerman, S. (2013). Kan barn förstå vad demokrati är? - Inspiration och utveckling i förskolan. Lund: Studentlitteratur AB.

Fagerstrand, E., Ericson, L., & Kjellander, T. (2014). Barnmakt - en metodbok om rätten till inflytande. Nätverket för Barnkonventionen.

Forsström, D. (2017). Barnfokuserat familjearbete. Polen: Humanistiska Förlaget.

Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M., & Virolainen, A. (2012). Perheen parhaaksi - perhetyön arkea. Helsingfors: Edita.

Lastensuojelun Keskusliitto. (Juni 2021). Pienten lasten turvallinen osallisuus. (A. Paasivirta, & M. Väistö, Red.)

Lundström, M. (2016). Det synliga barnet - barns perspektiv i kvalitetsarbetet. Malmö: Lärarförlaget.

Nordenfors, M. (2010). Delaktighet - på barns villkor?

11

Rädda Barnen. (2022). Barns delaktighet.

Sanders, R., & Mace, S. (2006). Agency polycy and the participation of children and young people in the child protection process. Wales: Wales office for research and development.

Stenvall, E. (den 2 September 2020). Deltagande och delaktighet - Del 1: Utgångspunkterna för delaktighet i den nationella barnstrategin. Helsingfors: Social- och hälsovårds-ministeriet

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (den 14 April 2021). Lastensuojelun käsikirja.

Åhl, C., Karlsson, J., & Ingeström, S. (2021). Handbok för barns delaktighet och inflytande.

Åkerström Kördel, J., & Brunnberg, E. (2017). Delaktighet - som rättighet, fenomen och vardagspraktik i hälso- och välfärdsarbete. Lund: Studentlitteratur AB.

